

1001219

Raspall gresol d'estils

Maria J. Machado
Tutora: Isabel Martínez
Seminari d' Història
I.E.S. Manuel Blancafort
2002-2003

*“És cert que resulta magnífic obrir finestres al món sencer,
però sovint no coneixem amb la seva justa mesura el que ens
envolta i que tenim a tocar”.*

Alfred Vilar i Serra

AGRAÏMENTS

M'agradaria agrair a un seguit de persones la seva col·laboració i el seu ajut ja que també gràcies a ells ha estat possible la realització d'aquest treball.

A la meva tutora personal, la Isabel Martínez, per la seva paciència i la seva peculiar manera d'intentar entendre el tema del treball; al cap del seminari de geografia i història, en Manuel Domínguez, pels seus consells d'àmbit artístic i per proposar-me el primer model de fitxa en el moment en que anava completament perduda: i, com no, a la meva tutora tècnica, l'Àngela Cejas, per haver mogut tots els fils necessaris per tal d'ajudar-me a superar totes les dificultats, tant les de recerca com les anímiques, i per haver-me facilitat sinònims pel meu títol. He d'agrair també la col·laboració i disposició d'en Santiago Cucurella, que en el moment de "màxima desesperació" va aparèixer, i a en Quim Fornés, que em facilità la manera de posar-me en contacte amb l'arquitecte Lluís Cuspinera i Font. Així doncs, he d'agrair a aquests últim que, tot i la meva exigència a causa de la manca de temps, em proporcionà el material sense el qual no hagués pogut realitzar el meu estudi amb la màxima precisió.

Han estat un gran suport per a mi també les meves amigues, que sempre han estat quan les he necessitat. És per això que es mereixen un agraïment cadascuna: a la Vane (Vanessa Jurado), per les nits en vela fent-me companyia mentre jo treballava i la seva constant preocupació pel meu estat d'ànim i el seu esforç per aixecar-me'l; a la Beta (Alba Ferreté), per haver aguantat durant tot el mes de juliol les meves constants referències a en Raspall i pel gran suport informàtic que m'ha ofert voluntàriament i, gairebé, deixant de banda el seu treball; a la Meri (Meritxell Mitjavila), per haver-me acompanyat en les tardes de fred i pluja a analitzar façanes, tranquil·litant-me en tot moment i oferint-se pel que calgués; a l'Eva Serra, per la seva preocupació en referència a l'estat i l'evolució del meu treball, donant-me sempre consells i fent-me les millors crítiques objectives que es poden rebre en aquests casos; a la Nita (Anna Camps), per preocupar-se més per mi que per ella mateixa i per preferir deixar de banda el seu camí per fer-me companyia en el meu; i, finalment, a l'Alba, per preguntar-me sempre com estava i/o com anava i oferint la seva ajuda per a qualsevol cosa.

I finalment, a la meva família, que és realment els que han estat al meu costat en tot moments, aguantant els meus moments d'histèria i els de màxima alegria. A la Fanny (la meva mare) per preguntar cada dia com anava, per no deixar-me tirar la tovalloleta i per les seves nits en vela al meu costat; a en Juanjo (el meu pare), per interessar-se de tot cor en que consistia el treball i la seva curiositat per saber, fins i tot, els mínims detalls, i a la Marcela (la meva germana), per dur-me en cotxe a arreu on ha calgut i per suportar, igual que la meva mare, els brutals canvis d'humor d'aquestes darreres setmanes.

A tots vosaltres, GRÀCIES.

*Per l'admiració que sempre ha despertat en mi no només com a
professora, sinó com a persona i com a dona. "A ti Angela".*

Índex del treball

1.-INTRODUCCIÓ	1
2.-BIOGRAFIA D'EN RASPALL	4
2.1.- Raspall, arquitecte municipal	5
2.2.-Raspall, interiorista	6
3.-CLASSIFICACIÓ DE L'OBRA D'EN RASPALL	8
3.1.- Les mansanes Raspall	8
3.2.- Clasificació en tres etapes	11
3.2.1. L'estètica modernista	11
3.2.2. El llenguatge noucentista	13
3.2.3. L'arquitectura Decó	13
3.3.- Elements invariants de l'estil de Raspall	14
4.- EL MODERNISME A CATALUNYA	18
4.1.- Raspall al modernisme	19
5.- ESTUDI DE LES FAÇANES	
5.1.- ETAPA MODERNISTA (1903-1915)	23
5.1.1. Casa Sebastià Bosch	24
5.1.2.Casa Llorens	31
5.1.3. Casa Fèlix Fages	35
5.1.4. La Bombonera	38
5.1.5. Torre Iris	43
5.2.-ETAPA NOUCENTISTA (1916-1928)	50
5.2.1. Torre "La Caritat"	51
5.2.2.Villa Dolores	54
5.2.3. Salvador Grau	58

5.2.4. <i>Ramona Sallent</i>	62
5.2.5. <i>Esteve Mallol</i>	67
5.3.-ETAPA ART DECÓ	70
5.3.1. <i>Casa Miquel Garriga</i>	72
5.3.2. <i>Casa Antonio Tapias Font</i>	73
5.3.3. <i>Casa Josep Torras Furiol</i>	74
5.3.4. <i>Casa Josep Mª Riera Ros</i>	75
6.CONCLUSIONS	76
7.ANNEX	80
8.GLOSSARI	95
9.BIBLIOGRAFIA	100

1. INTRODUCCIÓ

Raspall, gresol d'estils és un treball de recerca que jo anhelava des que vaig saber que estava al meu abast, ja que es basa en el modernisme i jo em considero, gairebé, una enamorada d'aquest corrent artístic. A més a més, era un tema completament nou per mi i, tot i saber que això em podria comportar moltes dificultats, me'l vaig prendre com un repte personal, com una manera de superar-me a mi mateixa. Seguidament, va arribar la bona notícia: sí que podia fer aquest treball i per això m'hi vaig posar amb moltes ganes des del primer moment.

Crec convenient explicar el perquè d'aquest títol abans de continuar amb aquesta introducció. El meu desig era trobar un títol més literari que no pas l'inicial: Evolució artística de les façanes d'en Raspall. La idea se'm va ocórrer un cop sabuda la característica de l'obra de Raspall que he reflectit, sobretot, a les conclusions. Es tracta del fet que l'arquitecte no es limità a seguir les noves tendències, sinó que les fusionar amb el seu estil propi i inconfusible; per això la paraula gresol, que és el recipient on es fonen materials, és a dir, el lloc on diverses coses s'uneixen.

Per tal d'estructurar el treball, s'havia de partir d'una hipòtesi, que en aquest cas es centra en l'estil artístic i arquitectònic del protagonista del meu estudi, l'arquitecte vallesà Manuel Joaquim Raspall i Mayol. Així doncs, tota la meua feina i el meu estudi s'ha basat en esbrinar si l'arquitecte *Manuel Joaquim Raspall evoluciona al llarg de la seva trajectòria artística*. Un cop establerta quina era la tesi del treball, havia de decidir quin seria el mètode que empraria per resoldre la qüestió.

El treball va ser estructurat en dues parts: la de recerca bibliogràfica i la pràctica. Amb l'ajut dels pocs llibres existents sobre la figura de l'artista, vaig poder elaborar la primera part, de recerca bibliogràfica, on tracto sobre la biografia de Raspall, la seva figura en el modernisme i la classificació de la seva obra. Ha estat aquest darrer apartat el que més informació m'ha aportat per poder dur a terme la part pràctica, ja que hi vaig descobrir una dada bàsica per la investigació: els tres estils artístics pels quals es mou la seva trajectòria professional. Gràcies a aquesta darrera dada, vaig poder determinar com seria el meu treball de camp, que s'ha basat en l'anàlisi de cinc façanes de cada estil.

Aquests anàlisis es centraven en l'estudi i l'observació dels materials, els colors, els buits i els elements decoratius de la façana de cada edifici. Cal destacar que inicialment eren deu les façanes de cada estil que havien de ser analitzades; no obstant, el fet de que només existissin unes sis construccions del seu darrer estil (*l'art déco*) a La Garriga, i de que les diferències entre les tres tendències fossin bastant evidents, va provocar que fos necessari acotar l'estudi per tal de que aquest fos equitatiu i sense repeticions.

Un cop analitzades totes les façanes i per tal d'extreure'n les conclusions em va caldre elaborar una fitxa tècnica de cada casa, és a dir, una mena de D. N. I., el conjunt de les quals configura l'annex d'aquest treball. Gràcies a aquestes fitxes em vaig estalviar molta feina a l'hora de fer les conclusions, ja que d'aquesta manera era més fàcil establir les relacions entre els edificis.

Ha sigut aquesta la metodologia emprada en l'elaboració d'aquest treball de recerca, no obstant, no tot ha estat bufar i fer ampolles, ja que no han sigut poques les dificultats que se m'han presentat. La primera d'elles fou el canvi del tutor personal, en Manel Milàn, per la seva substituta i actual tutora del treball, la Isabel Martínez. Aquest canvi em va suposar un gran "impacte", ja que portava tot l'estiu treballant i fotocopiant llibres, és a dir, documentant-me i ja estava tot a punt per únicament començar a redactar, quan, al setembre, em presenten a la nova tutora i els objectius del treball varien completament.

Les inclemències del temps també em van jugar males passades. Vaig haver d'esperar a que podessin els arbres per poder analitzar i fotografiar els edificis i un cop "pelats" els arbres, foren les pluges i el fred els que no em van permetre fer la meua feina. Això també em va comportar una certa impotència, ja que sense aquesta feina no podia prosseguir amb la recerca.

A més a més, un dels problemes més greus que he tingut ha estat el de no obtenir les direccions dels edificis corresponents a *l'art déco* fins el darrer cap de setmana. A més a més, i tot i haver descobert quines eren aquestes cases, el problema va incrementar al conèixer la notícia de la inexistència o bé la transformació d'algunes d'aquestes. En aquests casos, ha estat gràcies a les petites fotocòpies dels plànols originals que he pogut fer els estudis corresponents, tot i que no seran iguals que els de la resta de façanes.

Ha estat gràcies a l'ajut i la col·laboració de l'arquitecte Lluís Cuspinera i Font, que he pogut solucionar aquest darrer problema, ja que després d'altres intents, vaig aconseguir entrevistar-me amb ell molt poc temps abans de lliurar aquest treball. Fou llavors quan em cedí els plànols anteriorment esmentats.

No només aquests han estat els problemes que he tingut, però no crec convenient centrar aquesta introducció de *Raspall, gresol d'estils* en aquestes incidències, ja que tot i això he assolit la satisfacció personal que anhelava, superant aquestes situacions, sempre amb l'ajuda que ja he destacat als agraïments, gràcies a la força i a les ganes de "tirar" endavant que em caracteritzen, i així mai arribar a la desesperació.

2. BIOGRAFIA D'EN RASPALL

Manuel Joaquim Raspall i Mayol va néixer a Barcelona, el dia 24 de maig de 1877. Era fill de Joaquim Raspall i Masferrer i de Mercè Mayol, filla de Can Mayol de la Plaça, de La Garriga.

Molt aviat destacà la seva disposició pel dibuix i l'escultura, i assistí a les classes que dirigia Pelegrí Tàrn, fill de l'escultor Domènech Tàrn. Aquest fet va ajudar a desenvolupar en Raspall un coneixement del treball dels buits i plens, de les formes i de la plasmació tridimensional del dibuix. Fins que un fet singular – l'assistència a l'acte de la col·locació de la primera pedra del monument a Colom (any 1887) – el féu decidir per estudiar la carrera d'arquitecte. Ell mateix, a les seves inacabades memòries, al capítol "Records i Fantasies", ens ho explica així: *"Hi assistiren el General Blanco, el Governador Antúñez i altres autoritats, l'Ajuntament amb el seu Alcalde, don Manuel Rius i Taulet, que feia gran patxoca, tots amb llargues levites i el batlle lluint les llarguíssimes i blanques patilles [...] L'arquitecte feia molt paper, anava també amb levita i barret de copa alta. Veient-lo entremig de tants personatges, i sabent que això era només per ésser arquitecte, vaig pensar tot d'una que jo podia estudiar també aquella carrera, que m'era ben accessible, i que també responia a les meves aptituds. Ja des d'aleshores fou decidida la meua vocació."*

L'any 1891 ingressà a l'Escola d'Arquitectura, on rep classes d'alguns dels professionals de l'anomenada primera generació d'arquitectes modernistes: Antoni M. Gallissà i Lluís Domènech i Montaner. L'ensenyança d'aquest últim influí en algunes de les seves obres més interessants de l'etapa modernista.

Abans d'acabar els estudis d'arquitectura, l'any 1903, sol·licità a l'Ajuntament de la Garriga, segons consta en una instància, desmuntar i refer la casa materna, Can Mayol de la Plaça (ara anomenada Can Raspall), situada al carrer Banys, al centre del nucli antic. És l'única, de les seves obres, que destaca pel llenguatge neogòtic i també l'única de la primera etapa en què utilitza només el totxo vist.

La relació amb la família materna, les estades estiuenques a la Garriga i la seva primera intervenció creativa orientaren el treball professional de Raspall cap a la zona del Vallès. Dos mesos després d'haver acabat la carrera – l'any 1904 –, és nomenat arquitecte municipal de Cardedeu; el 14 de gener de 1906, de l'Ametlla del Vallès; l'1 d'agost del mateix any, de la Garriga; el mes de setembre de 1907 en fou designat de Granollers; l'any 1909, de Caldes de Montbui i l'any 1924 de Montmeló.

El 1932 participà al Primer Congrés d'Arquitectes de Llengua Catalana celebrat a Barcelona.

El març de l'any 1934, a la vigília del Diumenge de Rams, pateix una embòlia (atac de feridura) que pràcticament el deixà impossibilitat fins que el 15 de setembre de 1937, en plena Guerra Civil, mor a la Garriga sense deixar descendència tot i que va estar casat dues vegades: el primer cop amb Esperança Linares (22 de febrer de 1906); enviduà i es tornà a casar el 18 de novembre de 1922 amb Susanna Causàdies. Fou enterrat al cementiri parroquial de La Doma, a la porta del Vallès, on tant havia treballat professional i socialment.

2. 1. RASPALL, ARQUITECTE MUNICIPAL

Raspall, com a arquitecte municipal d'un bon nombre de poblacions de la comarca del Vallès Oriental que tingueren un gran creixement durant el primer terç del segle XX, va participar en diferents projectes d'ordenació i desenvolupament urbanístic. El primer fou el Pla d'urbanització del nucli antic i l'eixample de l'Ametlla del Vallès, l'any 1906. Les seves propostes cerquen el creixement ordenat i racional, amb criteris molt semblants al criteri urbanístic noucentista, estructurat en illes rectangulars disposades a banda i banda de grans eixos. En són exemples els plans de creixement del sector de can Noguera de la Garriga, arranjats a l'entorn del carrer que porta aquest nom, i realitzats en dues fases els anys 1924 i 1933; també el de la part nord de Cardedeu, disposat al voltant de la carretera de Cànoves, on hi ha definit el Parc dels Pinetons, cap a 1930-1932.

2.2. RASPALL, INTERIORISTA

L'aportació de Raspall en el camp del disseny es pot centrar en el disseny d'alguns interiors de les residències d'estiueig, intervenint en la totalitat o part dels diferents elements d'acabat: revestiments (rajoles, trencadís i mosaic; estucats i esgrafiats; guix, pintura...), paviments, vitralls, elements de ferro, destacant-ne les llars de foc i els llums. Algunes de les intervencions es poden considerar una obra total.

Cal assenyalar com a més interessants els de "l'Alqueria Cloelia" (1904), el Palau Mornau o Nadal (1907), la casa Ripoll (1907), can Millet de Baix (1908), la "Villa Helius" (1909), les quatre cases de la *mansanes Raspall* 1910 - 1912, etc.

Tractant el tema del disseny d'objectes, podem parlar de Raspall com un creador que va anar més enllà de l'obra arquitectònica.

Font de Can Santa Digna (1910); modificada

Font pública del Passeig (1910); modificada

El trobem en els elements de ferro (jardineres, suports de jardineres, llums, paraigüers), butaca basculant, mobles, elements de mobiliari urbà (fonts, fanals, bancs), etc.

La trajectòria vital i professional de M. J. Raspall ens el mostra com una persona lligada al seu temps, oberta a totes les tendències de l'època, però amb un estil molt definit.

Impregnat per les formes sinuoses i asimètriques del **modernisme**, pel mestratge de Domènech i Montaner o Antoni M. Gallissà, i per la influència de Puig i Cadafalch i del gran geni Gaudí, va evolucionar cap a les tendències del **noucentisme** fins arribar a la simplificació estilística de *Part déco*. Així doncs, podem dir que l'extensa i variada obra raspalliana, concentrada al Vallès Oriental i a Barcelona, queda completament emmarcada en aquests tres estils arquitectònics.

No obstant, degut a la seva inquietud, no fou un estricte seguidor de les tendències i/o doctrines de la seva època i això queda reflectit a les seves obres on s'hi pot observar una empremta pròpia en elements com les formes i dissenys originals, característics per la seva ornamentació fantasiosa i, en alguns casos, atrevida, i el desenvolupament de trets singulars que diferencien i li donen un fort individualisme a la seva producció.

3. CLASSIFICACIÓ DE L'OBRA D'EN RASPALL

L'obra de Raspall destaca per la seva varietat. Cal fer-ne palesa a l'extensió del que se'n conserva un important nombre d'edificis i d'elements, tant arquitectònics com decoratius.

Segons la informació extreta dels arxius municipals i de l'obra atribuïda, podem comptar una quantitat aproximada de 765 actuacions, incloent-hi reformes, ampliacions i transformacions, distribuïdes per les poblacions del Vallès Oriental d'on fou arquitecte municipal i a Barcelona, Centelles, el Figueró-Montmany, l'Hospitalet de Llobregat, el Masnou, Palma de Mallorca, Sant Antoni de Vilamajor, Terrassa i Vic.

Les obres més importants, però, són a La Garriga, Cardedeu i Granollers. A la primera d'aquestes poblacions s'hi pot trobar un nombre més elevat, tant pel que fa a la quantitat com a la qualitat, de construccions: hi ha sis de les set anomenades *mansanes* (illes de cases) *Raspall*; cinc de d'aquestes són d'estètica modernista i n'hi ha una de noucentista.

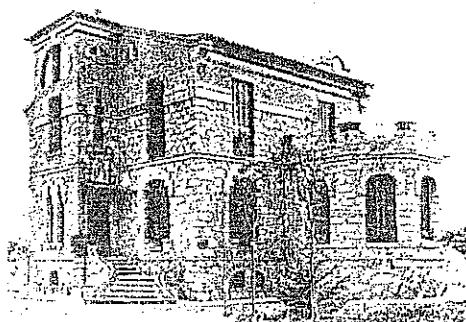
3. 1. LES MANSANES RASPALL

Cal destacar com a fet singular la creació de set *mansanes*, construccions no gaire comuns entre els arquitectes contemporanis de Raspall.

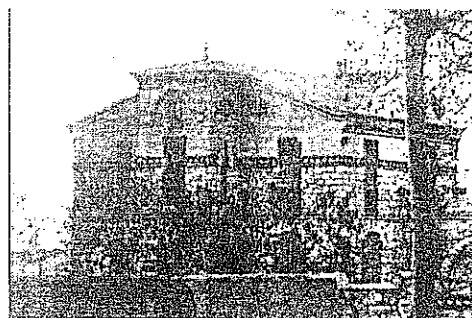
En el llenguatge urbanístic, una *mansana* és un conjunt de cases delimitat per tres o més vials, i les que es construïren segons els seus projectes s'anomenen *mansanes Raspall*. N'hi ha sis de l'etapa modernista i una de la noucentista.

La primera és a Cardedeu; era la casa d'estiueig de Mercè Espinach, l'"Alqueria Cloelia", de 1904. al costat de l'habitatge hi ha un cos aïllat dedicat a magatzem-garatge, un colomar i tres fonts. Queda delimitada per una tanca en la qual destaca un acurat treball amb ferro forjat.

Les sis restants es troben a La Garriga. Es construïren durant la dècada de 1906 a 1916. Només es conserva completa i quasi intacta l'anomenada i coneguda *mansana Raspall* (1910-1912), quarta des del punt de vista cronològic. Està formada per la casa Barbey, La Bombonera, la Torre Iris i la casa Barraquer. Tots quatre edificis mantenen una unitat estilística evident, reforçada per la tanca del jardí de la qual es preten mostrar el tractament uniforme del paredat capserrat, el revestiment de trencadís dels diferents perfils ondulats que coronen el paredat de les tanques i el cop de fuet de les reixes i portalades d'accés al jardí. Es tracta d'un conjunt únic en la història de l'arquitectura modernista catalana. Aquest complex és representatiu del llenguatge modernista de la primera etapa de l'obra Raspall: constitueix una important fita arquitectònica dins el paisatge urbà i un dels conjunts més singulars del país.

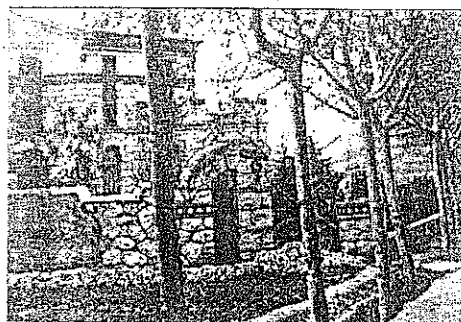

Torre Sant Josep (I)

Torre Sant Josep (II)

Des del punt de vista cronològic, la primera *mansana* de la Garriga és la que acull, com a únic edifici, la "Torre Sant Josep" (1906), modificada parcialment durant la dècada dels anys 40 i que actualment sols conserva la casa d'estiu, ja que l'any 1982 perdé gran part del jardí de migdia i ponent per construir-hi habitatges unifamiliars entre mitgers.

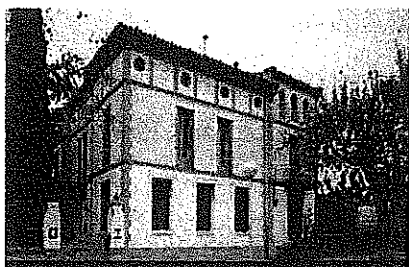

Torre Sant Josep (III)

Torre Sant Josep (IV)

La segona està formada pel conjunt de dues cases de segona residència, la Llorens (1907), i la de Fèlix Fages (1908). Conserva en gran part la seva imatge original, i és la segona en importància arquitectònica i urbanística, ja que fou el primer conjunt arquitectònic modernista construït al Passeig i destacà per la seva decoració, sobretot la casa Llorens.

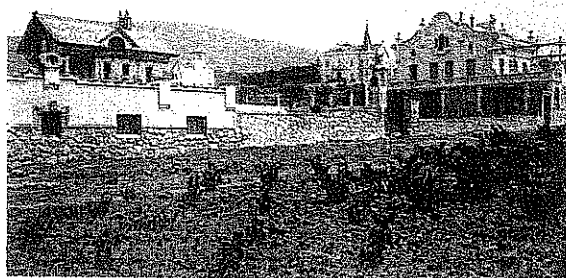

Casa Fèlix Fages

Casa Llorens

La tercera *mansana* és l'anomenada Parc Serra; és constituïda pel conjunt de dues cases d'estiueig de lloguer amb dos habitatges aïllats destinats a porteria. La primera que s'hi construï (1909) es va convertir en l'edifici més

Postal de la manzana del Parc Serra, 1909-1910.
Arxiu Cuspinera)

singular de l'etapa de llenguatge modernista de Raspall, tant per les seves dimensions com per la diversitat de les tècniques emprades per l'artista (mosaic, trencadís, xemeneies i columnes ornamentades amb rajoles vidriades, etc.). Fou transformada l'any 1940, amb la qual cosa perdé tot el seu estil. Actualment sols resta l'edificada l'any 1910.

La cinquena és la que acull el conjunt dels dos edificis de La Caritat, construïts els anys 1910-1911 i 1913-1916; foren destinats a acollir malalts i pobres transeünts. El conjunt ha estat remodelat, restaurat i ampliat durant el període 1985-1995. Al costat de migdia-ponent, durant la dècada dels anys vuitanta, s'hi edificà un Centre d'Assistència Primària.

La sisena correspon a l'inici de la transició cap al llenguatge noucentista. Acull l'edifici anomenat "La Caritat" i es tracta d'una casa d'estiueig construïda l'any 1916 i, posteriorment, rifada per tal d'obtenir beneficis per a la construcció de la segona fase de l'asil. L'any 1941 es reformà i durant la dècada dels anys 80 es parcel·là tota la finca, per la qual cosa es perdé la quasi totalitat del jardí i la casa va quedar aïllada a la cantonada nord-est.

3.2. CLASSIFICACIÓ EN TRES ETAPES

Al llarg dels trenta anys durant els quals practicà la seva professió, Raspall fou un dels arquitectes que més va treballar i un dels pocs en què l'obra evoluciona del modernisme a l'estètica *déco*, passant per la noucentista; entre elles es percep un clar període de transició en el qual es produeix una interrelació i combinació de llenguatges. En totes tres etapes destaca l'elaborat llenguatge personal de l'artista vallesà que el diferencia dels companys de professió contemporanis i el singularitza.

3.2.1. L'estètica modernista

Dels primers anys de l'etapa de disciplina modernista (entre 1903 i 1915), sobresurten com a elements formals el sòcol de paredat capserrat, els medallons de cintes verticals, els coronaments amb medallons, les impostes de ceràmica amb doble filet, les llindes de formes corbes, els estucats i esgrafiats, el trencadís ceràmic o de granit, el mosaic... Aquests elements els trobem a llars de foc, xemeneies, tanques de jardí i plafons decoratius. També és representatiu d'aquest període el treball en ferro forjat a cop de fuet a baranes de balcons, reixes, portalades, picaportes, etc.

Cal subratllar el nombrós conjunt de vitralls emplomats, presents a 37 edificis. Es desconeix fins a quin punt Raspall intervingué en el dibuix i en el corresponent seguiment de la realització del vitrall, ja que ha desaparegut el seu arxiu privat i tampoc n'hi ha constància en altres comercials.

L'arquitecte elegí tints que el defineixen i el caracteritzen, sobretot tons pastel, sorgides, potser, de la seva paleta d'aquarel·lista. Són colors diluïts, mai estridents, en què predomina l'ocre, el blau i el verd, combinats amb el blanc o el terra per crear relleus i dibuixos esgrafiats.

L'aportació personal es manifesta en les formes fantasioses dels medallons, capcers, xemeneies, ferro forjat...que donen un caràcter propi a les construccions de l'artista garriguenc.

En l'expansió i difusió del llenguatge arquitectònic del modernisme també juga un paper molt important la preparació i la tradició que tenien els homes d'ofici de la construcció. Gràcies al seu delicat treball es pogueren construir un important nombre d'edificis. Per portar a terme les obres d'aquesta etapa, Raspall necessita col·laborar amb diferents artesans i artistes qualificats. Per tant, cal valorar la relació i el treball directes amb els industrials de les diferents arts aplicades que incorpora les seves obres, sense els quals no haurien estat possibles moltes de les creacions que portà a terme: els estucadors – com ara els García de Barcelona – i esgrafiadors; els ceramistes – cal ressaltar la fàbrica Pujol i Bausis –; els mosaïcistes – Lluís Bru i Salelles –; els fusters – per exemple Rocafort de la Garriga –; els ferrers Canamassas i Torruella de la Garriga o Comes de Cardedeu, guixaires, pintors – Joan Teixidó –, vitrallers – com els Oriach –... La relació perdurà, encara que amb menys intensitat, durant l'època noucentista i es va mantenir pel que fa al treball amb ferro en l'etapa *déco*.

Jardins d'«El Pedró», la Garriga, atribuïts a V. J. Raspall, vers 1910. Desapareguts.
Arxiu Cuspinera

La influència de la casa Martí – Els Quatre Gats –, de Puig i Cadafalch, es fa palesa en l'edifici matern de la Garriga, reconstruït l'any 1903, tant pel que fa als materials (totxo vist, ferro forjat) com a les formes del balcó i del finestral. L'interès per les arts plàstiques i la seva aplicació a l'arquitectura, que fan referència a l'obra de Domènech i Montaner, sobretot al Palau de la Música, és evident a la casa Barbey i hi ha elements dels jardins de la finca El Pedró – construïts vers l'any 1910 – que remetien al Parc Güell de Gaudí: columnes, pilars inclinats, trencadís de granit o ceràmic, etc.

D'aquesta etapa cal destacar els següents edificis: casa Raspall a la Garriga (1903), casa Cuadros a Barcelona i l'Alqueria Cloelia de Cardedeu (totes dues de 1904), la casa-café del doctor Bassa a l'Ametlla del Vallès (1906), la casa Ripoll a Centelles i la casa Clapès de Granollers (1907), la reforma de can Millet de Baix a l'Ametlla del Vallès, la Villa Helius a Barcelona, la casa Gallard al Figueró-Montmany (1908), la casa Samsó a Caldes de Montbú, les cases Barbey, Torre Iris i La

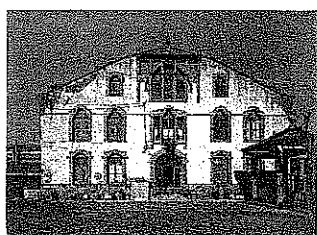
Bombonera (1910) i les cases Bosch i Reig a la Garriga que foren construïdes el 1912 i la casa Barraquer del 1913. La majoria són habitatges d'estiueig.

3.2.2. El llenguatge noucentista

A partir de l'any 1916, Raspall evoluciona; incorpora i adapta al seu estil i repertori formal alguns elements de l'estètica noucentista: cobertes, finestres de mansarda, esgrafiats, treballs amb ferro, etc. Continua, tanmateix, utilitzant el sòcol de paredat i les parets arrebossades o de totxo vist; en el ferro forjat desapareix el cop de fuet i es concentra en dibuixos més geomètrics que representen cistells o flors.

Durant l'etapa en què Raspall assimilà i interpretà el propi llenguatge noucentista, els vitralls deixaren de ser emplomats i passaren a estar recolzats en divisions de fusta.

Són d'aquesta època les edificacions següents: les cases Ambrós i La Caritat de la Garriga, i l'actual teatre El Molino de Barcelona (1916); la reforma de la casa Viader (1917) i el cementiri municipal de Cardedeu (1918); l'Hotel Congost del Figueró-Montmany, la casa Collé de Vic, el

Granja viader

Forn de Sant Jaume de Barcelona (1921); la "Villa Sofia" de la Garriga, la Granja Viader de Cardedeu, la casa Bossy de Granollers (1925); la Font del Lleó de Caldes de Montbui (1927) i la tanca de la casa Llibre de Cardedeu, realitzada el 1930.

3.2.3. L'arquitectura Decò

Al seu repertori formal, hi incorpora elements de l'anomenat estil *déco* o decoratiu a partir de l'any 1929. Aquestes foren obres més senzilles des del punt de vista espacial, ja que tracta de reduïts habitatges unifamiliars entre mitgeres, amb planta baixa i pis. N'hi ha sobretot a Granollers i a Cardedeu, i menys a la Garriga i Caldes de Montbui. Molts d'aquests eren els eixamples dels anys 30, els quals han estat molt transformats pel creixement controlat o no, pels Plans Generals d'Ordenació dels darrers trenta anys, per la qual cosa hi queden pocs edificis representatius d'aquesta etapa. Amb tot i això, sí que en resta un important nombre de plànols als expedients de llicències d'obres dels corresponents arxius municipals.

L'acabat és arrebossat i hi destaquen els dibuixos de figures geomètriques en els frontons de la façana, les llindes d'obertures i en el disseny de les reixes i les tanques. Amb aquest estil sobresurten les cases Deu i Gendra de Granollers (1929); la casa Herrera de Cardedeu (1930); la tanca de la casa Martí i la casa Morgades de Cardedeu; el safareix municipal de la Garriga, l'escorxador municipal de Montmeló (1931); les cases Borràs i Carbonell, el Patronat Catòlic, la font del Parc dels Pinetons de Cardedeu, la casa Tapias de la Garriga (1932), les cases Agustí i Miró (1933-34) i l'ampliació de la casa Ricós (1934) totes a Cardedeu.

3.3.ELEMENTS INVARIANTS DE L'ESTIL DE RASPALL

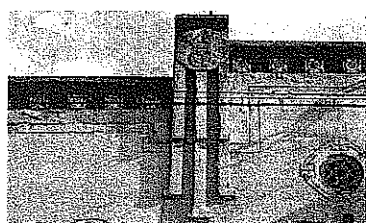
L'obra de Manuel J. Raspall reuneix una sèrie d'elements invariants que la singularitzen i la distingeixen de la dels altres llenguatges arquitectònics contemporanis seus. L'ús continuat de certs materials, formes, conceptes... ens permet veure el treball de l'arquitecte com una unitat estilística que el defineix. Els trets personals que ens permeten identificar l'obra de Raspall es fan més o menys presents a cadascuna de les etapes, des de la modernista passant per la noucentista fins a la *déco*. Bo i evolucionant, aplica les constants a les formes d'expressió. Alguns elements, com el sòcol de paredat capserrat, les impostes, les reixes, els capcers; o materials com la pedra, els totxos o el ferro, els trobem al llarg de tota la seva creació. Altres, l'esgrafiats, la ceràmica, el vidre, defineixen i distingeixen les diferents etapes en què podem dividir el conjunt de la seva producció arquitectònica.

Aquests elements invariants es poden classificar en tres grans grups:

- **MATERIALS.** La **pedra** d'ús exclusiu per a sòcols, treballada a capserrat o carreuada, en alguns casos, revesteix façanes senceres, però en d'altres només ho fa parcialment. S'empra també en columnes i capitells.

Els **totxos** que apareixen complementant la pedra i definint i emmarcant finestres i entrades. Raspall juga amb la seva col·locació - a plec de llibre, de forma plana, en mènsoles, etc. - com un element gràfic més del dibuix de la façana.

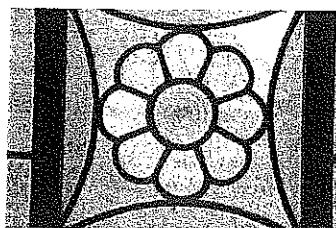
L'**esgrafiàt**, present en bona part de l'obra de Raspall – especialment durant la primera etapa modernista –, es vincula al color i apareix en tota la façana o en espais concrets d'aquesta, com ara el capcer o a les impostes.

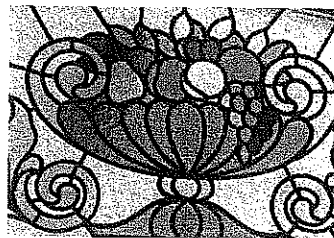
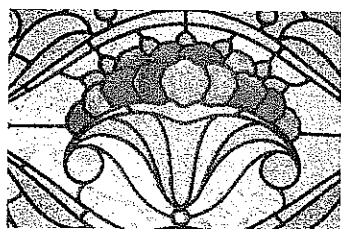
La **ceràmica**, aplicada en forma de trencadís, mosaic o rajola, esdevé revestiment d'elements arquitectònics (xemeneies, llars de foc, bancs, fonts, jardineres, brolladors, columnes, pilars, baranes) i nota de color a les façanes (impostes, llindes...)

El **ferro** de les reixes, baranes, portes, tanques de jardí i llums és doblegat, manipulat i convertit en ornament destacat i sempre present a l'obra de Raspall.

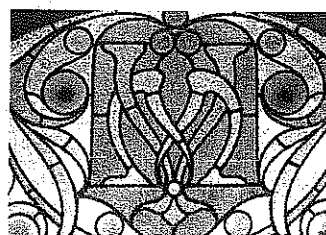
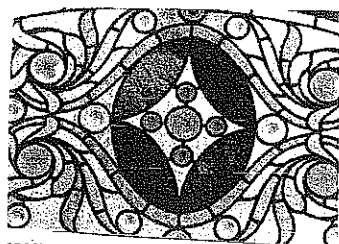
El **vidre** en forma de vitrall emplomat o gravat a l'àcid, dissenyat responent a formes, colors i

dibuixos molt particulars sobre temes florals i vegetals. Decora els tancaments exterior i

interiors: dona color i llum als espais; superant, d'aquesta manera, la seva funció bàsica.

ELEMENTS ARQUITECTÒNICS FORMALS.

Els **sòcols**, presents a tota la seva producció, des de la casa Raspall (1903), a la Garriga, fins a la casa Borràs (1932), a Cardedeu.

Les **impostes** de trencadís, ceràmica, totxos; esgrafiades o arrebossades.

Les **reixes** de ferro forjat, treballades a cop de fuet a l'etapa modernista o en forma de quadrats de ferro, amb formes i dibuixos geomètrics a la noucentista i a la *déco*.

Els **capcers** que presenten medallons amb dibuixos de formes sinuoses combinats amb cintes al període modernista o de més esquemàtics, amb dissenys geomètrics, durant les etapes noucentista i *déco*.

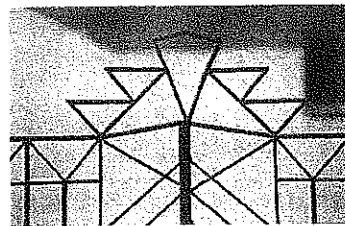
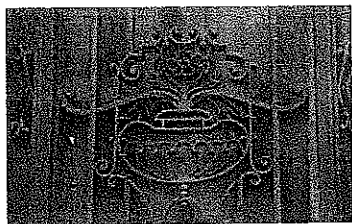
A cada obra seva hi ha un **detall** que la individualitza, un element o altre que la fa singular respecte de les grans constants raspallianes. És el que personalitza cada element i el distingeix dels altres. Alhora, el detallisme fa pensar en la participació directa de l'arquitecte fins a l'últim moment de la construcció i acabat d'un edifici. Aquest detall pot ser un esgrafiament en forma de medalló o la seva signatura o la repetició d'una peça ceràmica a la façana, etc.

Una altra de les característiques de M. J. Raspall, present no sols en el període modernista, és la **fantasia**, la realització de formes agosarades. També en el seu moment *déco*, el joc amb les formes triangulars i trapezoïdals és una plasmació de la seva imaginació.

- **EL TREBALL AMB FERRO.** Els tres llenguatges estilístics emprats per Raspall al llarg de la seva obra arquitectònica, els trobem molt ben reflectits en el tractament d'aquest material.

A l'etapa modernista destaca el treball acurat del ferro forjat amb la tècnica del cop de fuet. No obstant, a l'època noucentista, es dibuixa i es modela presentant formes corbes.

Al darrer període, en canvi, en l'arquitectura *déco*, el material es presenta amb dissenys i formes geomètriques, de les quals sobresurten la triangular i la rectangular.

4. EL MODERNISME A CATALUNYA

El Modernisme designa a Catalunya un ampli moviment artístic que es desenvolupa els darrers decennis del s. XIX i primers del XX, que pretén actualitzar els repertoris figuratius, les tipologies arquitectòniques o els elements decoratius tradicionals per adequar-los a les noves tècniques, als nous materials industrials i a la sensibilitat moderna. Arriba als seu màxim esplendor entorn del 1900 quan es manifesta com una moda decorativa basada en la línia sinuosa, asimètrica, i en l'ornament floral, colorista, que caracteritza sobretot l'arquitectura i també les arts decoratives o aplicades: vitralls, ceràmica, ferro i metall, mobiliari, sense oblidar altres camps del disseny, com l'orfebreria, cartellisme, tipologia, etc.

Coincideix amb una època brillant a tota Europa, prèvia a la I Guerra Mundial (le Belle Époque), temps d'optimisme científic i tècnic, de relativa prosperitat econòmica de creativitat en art i cultura (simbolisme en la literatura, wagnerisme en música, influència de Nietzsche en filosofia), i d'inquietud social. Són moviments paral·lels al Modernisme català els anomenats *Art Nouveau* a França i Bèlgica, *Modern Style* a Àustria i Bohèmia, *Jugendstil* a Alemanya o *Liberty* a Itàlia.

El Modernisme català té una personalitat pròpia, una gamma riquíssima i en molts aspectes situada dins l'avantguarda de la seva època, i es planteja alhora com a art nacional, vinculat a un projecte polític: el catalanisme. Aquest moviment de represa i recuperació de la llengua i la cultura pròpies, que havien decaïgut després de l'esplendor medieval, s'inicià en el camp literari – amb el nom de Renaixença – i continuà en els de l'art, la historiografia i la política. Coincideix amb un moment de desenvolupament socioeconòmic, de consolidació del capitalisme industrial, d'estabilitat política, que donà a la burgesia del país un marc idoni per a la inversió i creixement: establiments industrials (especialment “vaptors” o fàbriques tèxtils), xarxes de ferrocarrils, cooperatives agrícoles, sobretot vitivinícoles, i un espectacular creixement urbà, que en el cas paradigmàtic de Barcelona cobreix gran extensió de l'Eixample.

Pel seu caràcter nacional, el Modernisme s'enriqueix amb nombroses referències, trets o símbols de la pròpia personalitat com és el cas de la utilització de formes i ornaments en arquitectura dels estils històrics o de l'art popular i la presència constant de l'escut de Catalunya o la representació del seu patró Sant Jordi, amb la càrrega combativa que la seva llegenda comporta. Però simultàniament, el Modernisme vol crear una cultura moderna en sintonia amb Europa, actitud que es reflecteix en les abundants referències a l'arquitectura nòrdica i en l'avenç tecnològic que suposa l'ús dels nous materials com el ferro laminat, el vidre industrial i el formigó o el perfeccionament de la tradicional construcció de maó.

4.1. RASPALL AL MODERNISME

L'any 1904, data en què Manuel Raspall va acabar els seus estudis d'arquitecte a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, constitueix una mena de fita decisiva en la història de l'arquitectura catalana moderna, com també en la història paral·lela del nacionalisme català. Va ser en aquest any que les tensions creixents entre dos dels arquitectes més coneguts i influents de Barcelona, Lluís Domènech i Montaner i el seu antic deixeble Josep Puig i Cadafalch, van esclatar públicament en una aferrissada disputa relacionada amb diferències polítiques. Això va assestar definitivament un cop mortal al projecte – ja moribund – d'una escola nacionalista d'arquitectura catalana moderna.

Aquests dos arquitectes, juntament amb Antoni M. Gallissà, que havia mort prematurament dos anys abans, havien encapçalat el moviment de final del segle XIX per la renovació de l'arquitectura catalana, que s'anunciava com "la nova escola arquitectònica catalana" i que fonamentava les seves estratègies pedagògiques i projectuals en la recerca d'una arquitectura que promogués i reforçés la "Renaixença" cultural i l'autonomia política catalanes. L'arquitectura que propugnaven i que produïen es basava vagament en el precedent gòtic, emblemàtic d'un passat nacional gloriós, tot i que "modernitzat" i "estilitzat" per la incorporació de materials moderns i l'afegit profús i eufòric d'elements arquitectònics artesanals. La planificació racionalitzada i els sistemes estructurals, adreçats a satisfer les canviants necessitats socials i internes d'una classe cada cop més influent de mecenes burgesos, també van ser una part important d'aquesta modernització.

Al 1904, l'arquitectura havia complert pràcticament els seus objectius polítics, i la nova generació d'arquitectes que estava sorgint podia pensar en una pràctica relativament

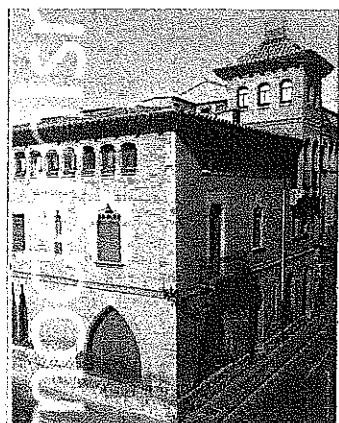
lliure del bagatge ideològic que havia atès l'obra dels seus mentors. A més, gràcies a diverses dècades de desenvolupament i col·laboració animosa, podien comptar amb un cos d'artesans experimentats i plenament lliurats a la seva tasca —rajolers, mosaïcistes, ebenistes, estucadors, serrallers i ferreters, vitrallers, etc. —, l'obra dels quals no solament engalanava les façanes de l'Eixample de Barcelona sinó que havia arribat a simbolitzar la prosperitat i l'optimisme burgès, la modernitat i, en alguns casos, la filiació catalanista. Per extensió, els arquitectes podien comptar amb una clientela preparada a esperar una certa opulència i fantasia en les noves construccions; una clientela que, molt probablement, havia viatjat a París per visitar l'Exposició Internacional del 1900 (o si més no volia aparentar que ho havia fet).

Si l'assaig de Domènech i Montaner "A la recerca d'una arquitectura nacional" havia estat la pedra de toc per a la generació anterior, amb el seu consell de buscar en les tradicions de la pàtria la matriu d'una forma d'expressió arquitectònica autènticament moderna i catalana, la generació de Raspall, en canvi, es trobava més ben representada per la sèrie d'articles publicats a *Catalunya* l'any 1903 pel jove Jeroni Martorell, que es va llicenciar un any abans que Raspall i estava a punt de començar la seva pràctica professional. Títulats simplement "L'arquitectura moderna", es tractava d'una visió de conjunt d'alguna manera peculiar dels moviments contemporanis de "modernització" a altres nacions europees, i el que se'n podria aprendre per tal de formular una escola catalana rejaunida.

L'*Art Nouveau* francès s'havia posat de moda, almenys des del 1900, entre les classes mitjanes de Barcelona, i el 1903 ja havia esdevingut un fenomen de primer ordre en el disseny gràfic i decoratiu de l'Eixample, on els seus traçats curvilinis i les asimetries de cop de fuet, els entrellaçats sinuosos i els motius abstractes de creixement orgànic adornaven una miríada de botigues, aparadors i entrades de cases. Però aquest no era sinó un dels models de modernització que Martorell volia destacar als seus col·legues. Per a aquests joves arquitectes eren molt més importants els èxits de l'escola vienesa, particularment l'obra d'Otto Wagner i la del seu deixeble Olbrich. Aquestes obres eren apreciades per la seva claredat formal i pel seu ús assenyat de l'artesanía i de l'ornamentació derivada de formes naturals que s'abstreien i s'ordenaven geomètricament.

Per a la generació arquitectònica de Raspall, el coneixement dels projectes i de l'arquitectura internacional consistia bàsicament en un coneixement basat en representacions bidimensionals i, encara en aquest moment, majoritàriament en dibuixos lineals o representacions acolorides. Aquesta també era la manera en què ells mateixos presentaven els seus projectes constructius, tant als clients com a les institucions reguladores o bé amb finalitats publicitàries. És molt possible que el tipus de representació tingués un important paper en les façanes planes, laminades i circumscrites que caracteritzen l'obra d'aquests modernistes de la "segona generació", i en particular l'obra de Manuel Raspall.

Així doncs, Raspall va començar la seva carrera en una atmosfera "d'assimilació", filtrada a través d'una sensibilitat envers la tradició apresada de personatges com Puig i Cadafalch, la influència del qual –sobretot la del seu edifici del Quatre Gats, a Barcelona– és evident en la casa Raspall a la Garriga. Podem apreciar encara més la seva atenta

Can Raspall

observació de l'obra de Puig i Cadafalch i d'altres arquitectes de la generació anterior als interiors de les seves cases "modernistes", on Raspall disposa els espais com en capes i col·loca una sèrie de parets o d'envans porosos o translúcids (normalment amb vidres de colors), creant la impressió d'una sèrie d'arcs proscènics que connecten el davant i el darrere, les parts superiors i les inferiors, de manera que inviten a una circulació mesurada i estableixen un continu visual episòdic.

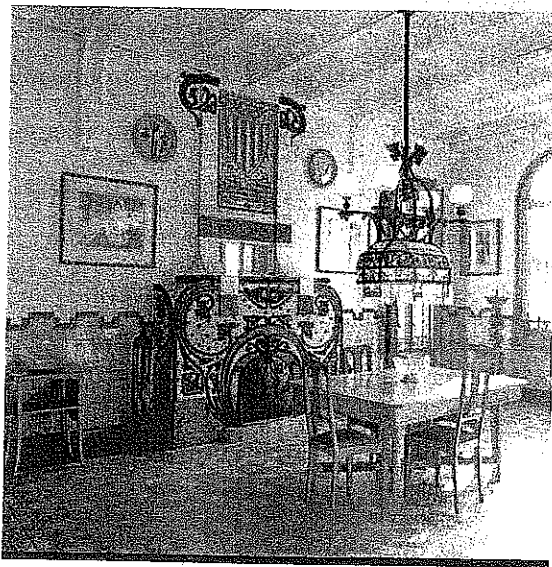
També és possible que l'origen d'aquesta mena d'espai disposat en capes es trobi en els edificis projectats per l'arquitecte italià D'Aronco per a l'Exposició d'Arts Decoratives de Torí del 1902, les fotografies dels quals van ser àmpliament difoses a les publicacions d'arquitectura tant catalanes com espanyoles.

D'Aronco, fortament influenciat al seu torn per la *Wagnerschule* vienesa, a Torí va emprar un tipus d'ornamentació –medallons, fistons i cintes planes d'estuc, amb un preferència pel traçat i els tirants– que és molt probable que, com Lluís Cuspinera assenyalava, esdevinguessin elements essencials del vocabulari raspallià. Els característics plans laminats de les

articulacions globals de les façanes de Raspall, tant si són d'estuc com de mosaic o rajoles, es podrien remuntar també a una apreciació de l'obra de D'Aronco. Però aquestes afirmacions són difícils de fer de manera categòrica, ja que la generació de Raspall tenia també la missió d'assolir una certa individualitat, l'estil personal (adaptat a "l'esperit català") de l'artista-arquitecte modern.

Raspall era un mestre en la creació del *Gesamtkunstwerk*, l'entorn artístic total, una cosa que on millor va poder expressar va ser a les cases d'estiueig del Vallès, especialment les de la Garriga, que constitueixen la seva aportació més personal i valuosa a l'arquitectura catalana. Es parla de les cases "modernistes" de l'Eixample de Barcelona com una "venjança de la naturalesa", o bé dels arquitectes que, mitjançant façanes orgànicament esculpides i ornamentades, sembla que es queixin de la uniformitat cada cop més grisa de bona part de la retícula de Cerdà, portant el jardí —o la seva representació, per dir-ho

d'alguna manera— de nou a la ciutat. Però a les vil·les i torres de Raspall, en el *modernisme d'estiueig* el "jardí" retorna al jardí i la sensibilitat de l'aquarel·lista es barreja subtilment dins i fora en la lluminositat de la translucidesa i de la refracció brillant.

Hi ha moltes coses que encara desconeixem sobre Manuel Raspall com a persona —sobre les seves preferències polítiques, per exemple, i les dels seus clients, més enllà del que podem deduir dels mosaics de Sant Jordi i de la inscripció d'un vers de "L'emigrant" damunt la llar de foc de la casa Barbey -.

No obstant, sabem que expressa un moment de gran vitalitat en l'arquitectura catalana que s'ha vist enfosquit per l'afany d'establir nomenclatures i pels interessos de la política arquitectònica; un dels rars moments (entre el modernisme i el noucentisme) en què l'arquitectura es va trobar deslliurada dels continguts i els significats que no anessin més enllà del mer plaer. Va ser una època d'assimilació d'influències provinents de l'estranger, creativament empalmades al tronc d'una renaixença arquitectònica fermament arrelada en terra catalana.

5. ESTUDIO DE LAS FAÇANES

5.1. ETAPA MODERNISTA (1903-1915)

5.1.1. Casa Sebastià Bosch (1905)

MATERIALS

L'edifici es recolza en un sòcol sense cap mena de decoració igual que la resta de la façana, la qual no presenta cap mena de material extraordinari. El material amb el qual s'ha fet el sòcol és l'estuc arrebossat, que manté un únic color: l'ocre. Mentrestant, la resta de la façana està feta amb estuc completament llis en un to crema o groc pàl·lid.

Cal destacar un estret sortint horitzontal fet amb pedra i pintat amb un to ocre (igual que el sòcol i els esgrafiats) que trobem a la part superior de la façana, concretament a la part més decorada d'aquesta (on hi ha els esgrafiats i els medallons amb cintes i que quedarà comentada més endavant).

A la part superior del lateral dret de la façana, es repeteix la tècnica dels sortints. En aquest cas n'hi ha tres amb les mateixes característiques que l'anterior. D'aquests tres, els dos més inferiors tenen una forma corba i estan col·locats paral·lelament l'un de l'altre, mentre que el tercer el trobem a la part inferior del bloc en forma de rectangle que corona el lateral i té una forma recta.

Amb una funció més decorativa que no pas estructural, hi trobem els esgrafiats, situats a la part superior de la façana dividida en una franja horitzontal que es recolza sobre el sortint estret de pedra, i circumscrits als quatre medallons que sobresurten respecte la façana i dels quals en surten tres cintes verticals també en relleus.

Amb la mateixa funció decorativa hi trobem els encapçalaments de la finestra, la porta d'accés i la porta del garatge, totes tres obertures situades al pis principal. Aquests coronaments destaquen per la seva grandiositat i per l'exaltació de les formes geomètriques que representen. Estan fets amb guix i amb un tractament llis, igual que l'estuc de la façana, i col·locats de manera que sobresurten respecte la façana.

Els últims retocs decoratius els trobem fets amb materials com la fusta, el ferro forjat i les rajoles vidrades, tant en forma de trencadís com senceres. La fusta la trobem a la porta principal o d'accés i de color marró molt fosc, i a les persianes, que són de fusta de

llibret mòbil i pintades de color blanc. És també blanca la fusta que recolza els vidres de les finestres.

En canvi, el ferro forjat el trobem, amb formes geomètriques i motius vegetals, protegint totes les finestres de la casa, tant les del soterrani com les del primer i segon pis passant per les que trobem al capdamunt de la porta de la cotxera i de la porta principal. També hi és present a les dues baranes que trobem a la terrassa, no obstant, aquestes mantenen únicament les formes geomètriques i no pas els motius vegetals.

Finalment, les rajoles les trobem amb un tractament vidrat i en un to groguenc a les repisses del finestral del pis principal, a la finestra del soterrani i a la del segon pis. I amb el mateix tractament però aquest cop en forma de trencadís i en els colors verd clar, blau clar i blanc a la part frontal dels dos esglaons que precedeixen la porta d'accés, i que alhora estan fets de marbre.

COLORS

La façana d'aquest edifici mostra un acolorit bicolor. Tot i això, predomina, sense cap mena de dubte, el to crema, que cobreix l'estuc llis de gairebé tota la façana, sobre el color ocre amb el qual s'ha recobert el sòcol, els sortints estrets de pedra, els esgrafiats i els set medallons que sobresurten respecte la façana i que alhora s'introdueixen als coronaments geomètrics de portes i finestres. El blanc de les finestres i les persianes, i el marró fosc de la porta d'accés juguen un paper molt important, ja que complementen aquesta calidesa de la façana sense espatllar la seva unitat tonal. No obstant, els trencadissos que trobem a la part frontal dels esglaons trenquen aquesta tonalitat càlida ja que es representen en una de freda (verd i blau). Segurament, aquesta "anormalitat" en l'acoloriment de tot el conjunt es deu a la reforma de l'edifici.

BUTIS

En aquesta façana s'hi observen diferents tipus d'obertures, és a dir, cada finestra és diferent a la resta. Per exemple, trobem una única finestra a la part de soterrani enfonsada respecte la façana. Aquesta destaca per l'arc arquivat i per la repissa feta amb rajoles vidrades de color groc pàl·lid. Com totes les finestres d'un soterrani, no necessita una

persiana, però s'hi requereix la col·locació d'una reixa feta amb ferro forjat amb formes geomètriques i motius vegetals.

Al pis principal o planta baixa, hi trobem tres de les cinc obertures totals que hi ha. Al lateral esquerre hi trobem un alt finestral enfonsat respecte la façana, amb una repissa igual que la finestra del soterrani (rajoles vidrades en groc pàl·lid) i amb persianes de fusta de llibret mòbil pintades de color blanc. Tot el finestral està protegit per una reixa feta amb ferro forjat que representa formes geomètrico-vegetals. Està coronat per formes geomètriques que es combinen i juguen entre formes circulars i rectes.

Al centre, hi trobem la porta d'accés feta amb fusta de color marró fosc i precedida per dos esglaons de marbre i trencadís (a la part frontal). El que cal destacar d'aquesta porta, a part del coronament, que és igual que el del finestral, és la mena de finestra que hi ha a la seva part superior. Aquesta finestra està protegida per una reixa de ferro forjat que simula motius vegetals i formes geomètriques.

Al lateral dret, concretament a la part superior de la porta de la cotxera, hi trobem tres finestres unides entre elles pel seu emmarcament de fusta blanca. D'aquestes darreres obertures només caldria destacar el seu coronament, que alhora ho és també de la cotxera en general, ja que, tot i que també juga amb les formes geomètriques, es tracta d'una decoració molt més acurada que s'enllaça amb la part inferior de la darrera finestra, situada al segon pis.

Al segon pis hi trobem la última obertura. Es tracta d'una finestra amb una forma corba a la part inferior, és a dir, on hi ha la repissa feta amb rajoles vidrades de color groc pàl·lid, i amb les cantonades superiors arrodonides i unides entre elles per una mena de rectangle, enfonsat respecte la façana com tota la finestra. Cal destacar-hi, sobretot, una reixa que ocupa des de la meitat de la finestra fins a la repissa, de ferro forjat i amb un peculiar joc de formes geomètriques i motius vegetals.

ELEMENTS DECORATIUS

La decoració d'aquesta façana es concentra, principalment, en els esgrafiats, els relleus i els medallons i les cintes, tots ells mantenint una unitat cromàtica pel fet de no haver emprat un assortit de colors ampli.

De totes aquestes tècniques decoratives hi destaca, per sobre de les altres, l'esgrafiats en relleu, és a dir, que sobresurt respecte la façana. Aquests els trobem al coronaments de totes les obertures del pis principal (porta principal, finestral i la part superior de la cotxera). Es tracta de grans formes geomètriques que sobresurten respecte la façana i que juguen entre elles enllaçant formes circulars amb formes més lineals i rectes. La sinuositat d'aquestes formes juntament amb la seva considerable mida, ajuda a intensificar les obertures que coronen.

Per exemple, a l'encapçalament del finestral hi trobem una gran forma circular que podríem considerar com el punt de partida de la resta de les formes, ja que és aquest cercle el protagonista del joc geomètric en el qual s'intercalen formes més rectes i lineals entre els laterals de la circumferència. Trobem un detall just al centre d'una de les formes més rectes, on s'hi ha col·locat una petita rodona en forma de pilota que s'introdueix dins aquest relleu de manera que no sobresurt respecte aquest. Aquesta petita circumferència és de color ocre, com els esgrafiats i els sòcol, i no com tots els relleus, que són del mateix color que l'estuc llis de la façana: crema o groc pàl·lid.

El joc de formes geomètriques que trobem a la part superior de la porta d'accés, és gairebé igual que el del finestral, i dic gairebé igual perquè hi trobem dues petites diferències. Una d'elles es troba just al centre de la part superior d'aquesta decoració, on hi trobem una petita ondulació que va cap avall i no cap amunt; i la segona diferència la trobem també al centre d'aquest relleu on s'hi observa la unió del cercle amb una de les línies corbes en forma d'os. Aquest relleu també és de color crema mentre que la rodona en forma de pilota, que la trobem al centre d'aquesta mena d'os, continua essent de color ocre.

El darrer coronament el trobem al lateral esquerre de la façana, és a dir, a la part superior de la porta del garatge. Es tracta del joc de formes geomètriques més treballat i aconseguit, ja que gràcies a ell, Raspall va obtenir una perfecta unió de l'encapçalament de

la cotxera amb la part inferior de la finestra del segon pis. És també un joc de formes corbes i de formes més lineals de mides proporcionades en quant a la zona que estan ressaltant. És en aquest elements decoratiu on hi trobem cinc rodones com les que trobàvem als dos anteriors que mantenen la mida, la forma i el color ocre. Aquest cop en trobem tres de les cinc col·locades en forma triangular al centre de tota la decoració, i les altres dues distribuïdes una a cada extrem del coronament.

Són importants també els esgrafiats, que estan basats en la simulació de formes geomètriques, motius vegetals i també florals i de color ocre. Aquesta tècnica decorativa es troba repartida en dues parts de la façana molt concretes: al centre dels medallons del capcer de la façana, i en una faixa horitzontal que trobem a la part superior de la façana i que es recolza sobre el sortint de pedra de color ocre.

Els esgrafiats que hi ha als quatre medallons del capcer, són els mateixos. Es tracta de jocs geomètrics i evidents motius vegetals i florals, tots ells de color ocre i que queden circumscrits als medallons, que alhora estan considerats també com esgrafiats, però en aquest cas en forma de relleu. La resta d'esgrafiats, com ja he dit anteriorment, no estan circumscrits en lloc, però sí que hi són presents i disposats en una sanefa que va intercalant els dibuixos (sempre són motius florals i vegetals, amb formes geomètriques i, en aquest cas amb clares representacions d'un mateix tipus de flor) al llarg de tota la seva continuïtat, ja que es tracta d'una faixa horitzontal recolzada sobre un estret sortint de pedra i que arriba de punta a punta de la façana.

Amb una funció completament decorativa, hi trobem també la decoració del capcer. Es tracta d'una decoració feta amb esgrafiats en relleu però que es poden considerar únicament relleus ja que són molt diferents als esgrafiats vists fins aleshores. Concretament, estic parlant de quatre medallons equidistants entre ells i dels quals en surten tres cintes a cada medalló. Recordem que a l'interior d'aquests medallons hi trobàvem circumscrits uns esgrafiats de color ocre i cal destacar que es tracta (el medalló amb un combinat de cintes) d'una tècnica decorativa bastant emprada per Raspall a la seva etapa modernista per decorar, exclusivament, els capcers de les façanes.

Únicament decorativa seria també la funció de l'elevació que trobem del sòcol i que arriba fins al finestrall del pis principal, que dant enllaçat amb la finestra del soterrani. No té

cap rellevància aquest element decoratiu, simplement es tracta d'una manera de trencar amb l'aparent simplicitat de la façana.

Es consideren també com elements decoratius les reixes de ferro amb formes geomètriques i motius florals que trobem tant a totes les obertures de la casa, com a les dues baranes de la terrassa que hi ha al segon pis; la fusta de les persianes (que tornen a ser de fusta de libret mòbil) de color blanc, i la de la porta d'accés que es de color marró fosc i a la qual hi trobem un parell de formes forjades amb ferro incrustades a aquesta i que una d'elles serveix per a revestir el pany i l'altre únicament per a decorar; les rajoles vidrades, que les trobem senceres i de color groc pàl·lid a les repisses de les dues finestres i del finestrall de la façana, i en forma de trencadís en tons freds com són el blau i el verd clars i el blanc, col·locades a la part frontal dels dos esglaons que precedeixen la porta d'accés.

Fotografies:

Baranes de ferro forjat a cop de fuet amb formes geomètriques.

Faixa esgrafiada amb motius vegetals, florals i formes geomètriques.

Sortints de pedra i de color ocre.

Medallons amb esgrafiats circumscrips i cintes verticals.

Joc de relleus de formes geomètriques que encapçala la cotxera i s'uneix amb la part inferior de la finestra del segon pis.

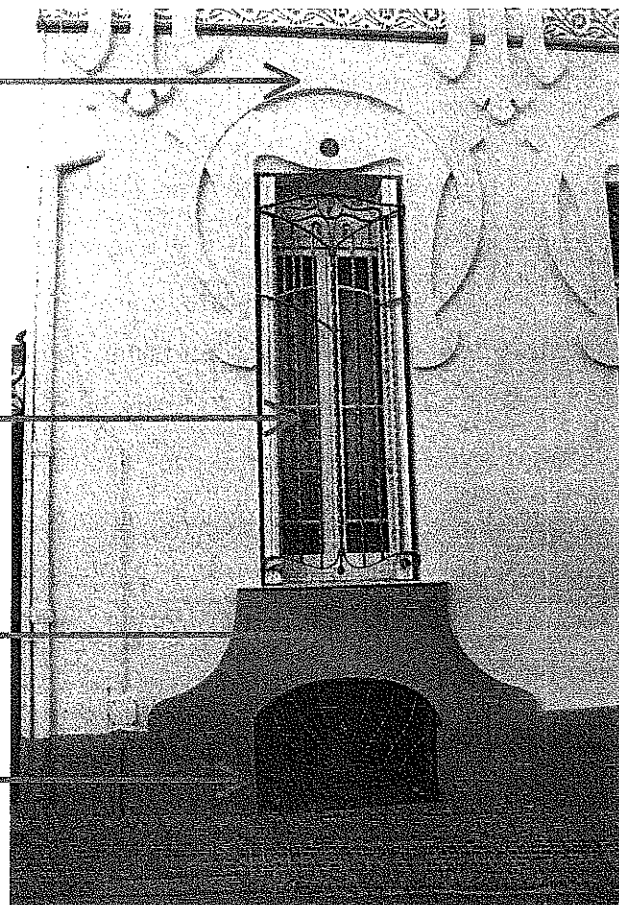

Encapçalament del finestral centrat en una gran forma circular i que es repeteix a la part superior de la porta d'accés.

Reixes de ferro forjat amb formes geomètriques.

Detall del sòcol mitjançant el qual aquest s'uneix amb la part inferior del finestral.

Reixa que protegeix la finestra del soterrani.

Reixa de ferro forjat amb motius vegetals i formes geomètriques que protegeix el vidre.

Trencadís de colors freds (verd, blau i blanc) a la part frontal dels esglaons.

5. 1. 2. CASA LLORENS (1907)

MATERIALS

Tota la façana es presenta com un bloc únic fet de pedra vista, material que també s'utilitza en el sòcol i els pilars de l'edifici. Per remarcar el revestiment de les finestres i les cantonades s'han utilitzat els carreus de totxo vist a fi de no trencar amb la línia general de la façana.

Amb una funció més decorativa, s'han utilitzat teules i rajoles intercalades de manera que sobresurten més a la part superior i menys a la inferior, a la part interior de la teulada. Aquestes rajoles també s'han utilitzat amb un tractament vidrat i trencant-les per a formar un trencadís que cobreix els ampits de les dues finestres de la planta baixa i la part inferior tant del balcó lateral com del balcó principal, que s'uneix mitjançant aquest trencadís amb el capcer de la porta d'accés.

Els últims retocs es van fer amb fusta en el cas de les finestres, les persianes, i la porta d'accés; amb ferro forjat en el cas de les dues baranes dels balcons.

COLORS

Es manté una gamma tonal càlida amb els tons vermellorsos de la totxana i la pedra, que mantenen un fort contrast amb el verd fred que cobreix les fustes de les persianes i encara manté més contrast amb el verd fosc, el blanc, els blaus i roses dels trencadissos repartits per tota la façana, i més verd com el de les persianes per pintar la tanca de fusta del pati.

BUTIS

Tot i que la façana manté un aspecte d'unitat, hi podem diferenciar el primer pis, on hi trobem, al mig, la porta principal, la d'accés. Està feta amb un marc de fusta que envolta el vidre sense decoració. Als vidres hi trobem unes reixes de ferro, col·locades verticalment amb motius florals i figures geomètriques, tot de color verd. Els revestiments d'aquestes estan fets de totxo vist i als ampits de les finestres hi ha un trencadís amb motius florals.

Al que correspondria al segon pis, hi trobem, al centre, una balcó considerat el principal, ja que és el central, el que té la barana més gran i la porta una mica més ample que la porta del balcó que trobem al lateral dret del principal. Aquest segon balcó té les mateixes característiques que el principal, exceptuant el trencadís de la part inferior: al balcó principal aquest s'enllaça amb el capcer de la porta d'accés i al balcó lateral el trobem, exclusivament, a la part inferior. La barana és també de ferro forjat i la porta igual que la de l'altre balcó, però una mica més estreta. En aquest segon pis, al lateral esquerre, hi trobem una finestra igual que les que trobàvem al primer pis, però sense trencadís a la part inferior. Té també les persianes de fusta de llibret mòbil de color verd pàl·lid amb targes de formes geomètriques a la part superior, i el revestiment està fet amb totxo vist.

Per últim hi ha la torre-mirador, on hi trobem dues finestres petites rectangulars amb les cantonades escalonades. Són de fusta verda i de vidre sense cap mena de decoració.

ELEMENTS DECORATIUS

En aquesta casa també s'han utilitzat rajoles per a una funció decorativa, però la curiositat és que, amb la mateixa funció que aquestes, també hi apareixen teules, no vidrades en el cas de la part inferior de la teulada. Aquí s'intercalen entre elles de manera que sobresurten més a la part superior i menys a la inferior. Amb un tractament vidrat, apareixen rajoles en un to verd fosc en una mena de doble terra dels balcons, que s'enfonsa respecte aquest.

El recurs del trencadís el trobem als ampits de les dues finestres del primer pis. Els colors d'aquests són el blau cel, el verd fosc, el blanc i el rosa. Estan col·locats de manera que representen una sanefa de flors unides entre elles per fulles vegetals. De colors verds i blancs a la part inferior dels balcons, hi trobem, novament, la tècnica del trencadís, que, alhora i el del balcó principal, queda enllaçat amb el capcer de la porta principal, quedant aquesta coronada.

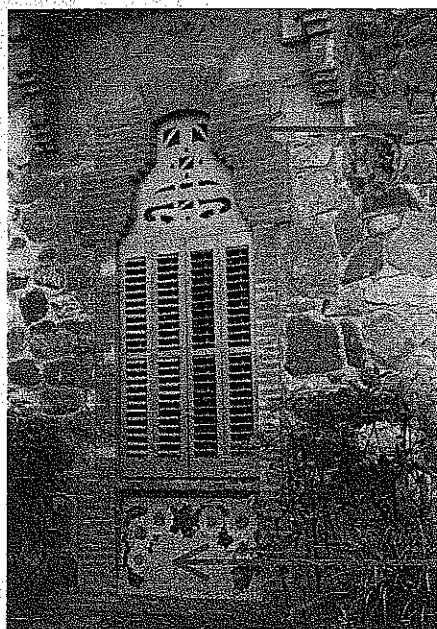
Sota els balcons i per tant al coronament de la porta d'accés hi trobem unes cartel·les escalonades fetes amb totxo vist, de les quals són més grans les dues del balcó principal que no pas les dues del balcó lateral. Mentrestant, les persianes que cobreixen totes les finestres i portes són de fusta de llibret mòbil i de color verd pàl·lid, però la innovació la trobem a la part superior d'aquestes, on hi apareixen per primer cop en l'obra

raspalliana les targes de formes geomètriques. Per a protegir els balcons hi ha unes baranes, la senzillesa de les quals es trenca amb les ondulacions que protagonitzen els barrots a la part inferior. Aquest ferro també decora en forma de barrots verticals amb motius vegetals i formes geomètriques la port d'accés.

APORTACIONS

En aquesta torre d'estiueig, o millor dit, a la façana d'aquesta, hi apareixen per primera vegada en l'obra de Manuel J. Raspall les targes a les persianes i les cartel·les, anteriorment comentades.

Fotografies:

Buits revestits amb totxo vist.

Ampit de la finestra de la planta baixa fet amb trencadís de diversos colors que simula una cenefa de flors unides per les seves fulles.

Targes de formes geomètriques a les persianes, que apareixen per primer cop a l'obra de Raspall.

Balcó principal. Barana de ferro forjat formada per senzills barrots amb ondulacions a la part inferior.

Doble terra del balcó revestit amb rajoles vidrades de color verd fosc.

Trencadís verd i blanc que uneix la part inferior del balcó amb l'encapçalament de la porta principal.

Cartel·les escalonades de totxo vist en les quals es recolza el balcó principal.

Ferro forjat amb formes circulars que protegeix el vidre de la porta d'accés.

5.1.3. Casa Fèlix Fages (1908)

MATERIALS

Els materials de la façana es distribueixen en dues parts molt diferenciades. La primera és un reforç de la part més baixa fet amb paredat capserrat, que dona més solidesa estètica a l'edifici a l'hora que protegeix la part baixa d'aquesta de, per exemple, inclemències del temps.

Sobre aquesta primera franja s'aixeca la part central d'aquesta senzilla però no menys atractiva façana. En aquesta altre part podríem dividir els materials utilitzats en dos grans grups, els materials que formen l'estructura de la paret, i els que s'hi han agregat com a decoració d'aquesta.

Com a materials per a l'estructura hi trobem, principalment, l'estuc, que recobreix els maons que aixequen l'edifici donant-li una textura llisa, i recobert amb pintura per a mostrar uns millors acabats. En l'altre camp, com a materials amb una funció més decorativa, s'han utilitzat rajoles vidrades sobretot per a les repisses de les grans finestres; un altre dels recursos més emprats són els esgrafiats fets amb guix i decorats amb dos tons de pintura. Per a remarcar les cantonades de l'edifici i les divisions de la franja superior de l'edifici, és a dir, la de les golfes, en set parts, s'ha utilitzat paredat carreuat i arrebossat, formant uns rectangles que marquen 90° intercalats segons la mida (llarg, curt, llarg, curt...) en el cas de les cantonades, i presentat com a simples franges verticals en la part superior de l'edifici.

L'estructura de la façana en general està dividida en els tres pisos de l'edifici amb tres franges de pedra en cada separació d'un pis amb l'altre; la franja superior sobresurt més que la mitjana i aquesta menys que la darrera.

COLORS

L'acolorit de la façana mostra una gamma cromàtica freda que va des del color verd pàl·lid de l'estucat passant per les rajoles vidrades verd fosc, i blaves en el cas de les repisses dels finestrals, fins a les persianes també de color verd.

BUTTS

Les obertures que presenta la façana estan estructurades en tres nivells que es corresponen amb els tres pisos de la casa. En el primer pis hi trobem tres finestres rectangulars, de la mateixa mida i equidistants. També estan coronades pel mateix esgrafiats i comparteixen repisses revestides amb rajoles vidrades de color blau clar.

En el segon pis hi trobem dues balconeres situades entre la separació de les finestres del primer pis. Aquestes balconeres no sobresurten respecte la façana i, a més a més, tenen una petita barana de ferro forjat. Cal destacar l'esgrafiats que les corona ja que és igual que el de les finestres inferiors.

A l'últim pis, que correspon al de les golfes, hi ha quatre finestres circulars enfonsades respecte la façana del mateix color que la pintura del cercle on es troben circumscrites: marronós.

Tots els vidres de la façana estan recolzats sobre petites divisions de fusta de color verd, i protegits per persianes de llibret mòbil en el cas de les finestres i les balconeres, pintades d'un color verd fosc i amb l'estructura típica de l'època.

ELEMENTS DECORATIUS

Per decorar la façana, Raspall juga amb una sèrie de materials i tècniques com són els esgrafiats, realitzats amb guix, i col·locats a la part superior de les finestres i balconeres amb una mateixa forma, a les cantonades de les quals s'hi han dibuixat dos petits quadrats decorats amb motius florals units per tres cintes horitzontals. De cada quadrat en surten tres cintes més que arriben fins 1/3 part de la finestra o balconera. La cinta central és més llarga que les laterals, que són iguals entre elles. Per a decorar aquests esgrafiats s'ha utilitzat el mateix color verd pàl·lid per a les cintes i els quadrats, i un to entre marró i beige per a la resta.

També s'ha utilitzat el recurs dels esgrafiats per a la franja de les golfes, que està dividida en set parts; quatre comparteixen l'esgrafiats i contenen les finestres circulars, i tres sense finestres i amb l'esgrafiats igual entre elles. Els esgrafiats simulen motius florals i vegetals, però, al centre de les subdivisions que no tenen finestres hi destaquen els

esgrafiats, que marquen una figura ovalada amb una decoració més destacada a l'interior. El color d'aquests és entre el marró i el beige i el verd pàl·lid, igual que l'estuc de la façana.

Un altre material molt utilitzat per a decorar la façana són les rajoles, que apareixen de forma vidrada a les repisses de les tres finestres del primer pis, on són de color blau clar, i de forma no vidrada a la part més alta de les façanes, concretament entre aquesta i la teulada, hi trobem una franja horitzontal decorada amb aquest tractament de rajoles que comparteixen el dibuix: dues esferes amb petites divisions lineals, en tons verds, ataronjats i blancs. També apareix el recurs de les rajoles per a decorar, cobrint la part inferior de la teulada amb una superposició d'aquestes en forma de rombe sense afegir-li cap mena de decoració.

El gravat també va ser una tècnica usada per a les divisions de pedra horitzontals que separen les parts esgrafiades de la franja de les golfes, trobem uns gravats semblants a la flor i al quadrat dels esgrafiats de les columnes de la tanca del jardí.

APORTACIONS

És la primera aparició de les finestres circulars en l'obra de Raspall.

Fotografies:

Imposta de pedra.

Esgrafiats que es repeteix a tots els buits de la façana.

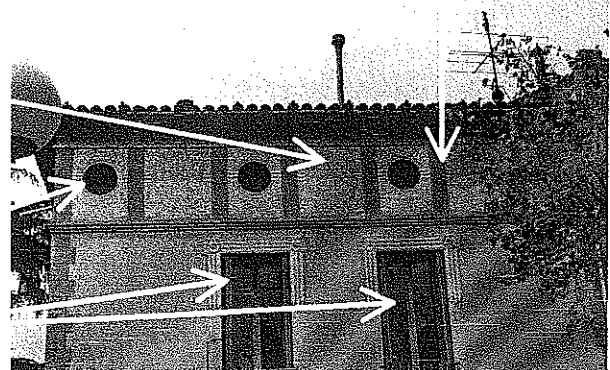
Gravat d'un dibuix floral.

Carreus a les cantonades.

Esgrafiats amb motius vegetals i florals.

Finestres circulars

Balconeres del segon pis.

5.1.4. La Bombonera (1910)

MATERIALS

La Bombonera és una casa d'estiueig entre mitgeres, propietat de Cecília Reig i Argelagós (propietària també de la Torre Iris entre d'altres). L'edificació es recolza sobre un sòcol de paredat capserrat acabat en una faixa de ceràmica, amb peces llises i en relleu de color verd. La resta de la façana és estucada de color verd i blanc amb acabat lliscat, i està acabada amb una cornisa amb pilastres que sobresurten de la façana, parcialment revestides de mosaic. A la part alta, entre pilastres, hi ha una barana de ferro i a la part baixa, uns esgrafiats geomètrico-florals molt treballats.

El ferro el tornem a trobar forjat a cop de fuet a les petites baranes de les tres finestres de la planta baixa i, a les reixes de les dues finestres del soterrani, simulant motius florals i vegetals. La fusta, en canvi, apareix a les persianes, que són de llibret mòbil i que tenen targes a la part central i a la superior de formes geomètrico-florals, i a la porta, decorada amb estretes estries verticals i amb un pom de formes ondulades fet de ferro forjat a cop de fuet.

Finalment cal destacar també els jocs de trencadissos i mosaics, que combinen petites rajoles vidrades en verd clar, verd fosc i blanc.

COLORS

La gamma cromàtica d'aquesta façana es concentra en colors freds com ho són els diferents verds que hi apareixen. Per començar, l'estuc de la façana és de color verd pàl·lid, així doncs, els colors de la resta de materials seguiran aquesta línia verdosa per tal de no trencar amb l'hegemonia de tota la tonalitat.

BUITS

A l'altura del soterrani i, per tant al sòcol, hi trobem dues finestres iguals que estan protegides per unes reixes fetes amb ferro forjat a cop de fuet de color negre. Ambdues tenen una repissa feta amb trencadís de rajoles vidrades de color blanc i verd clar.

Sota aquestes dues finestres, és a dir, a la planta baixa, hi trobem dues finestres altes de mateixa mida i característiques. Aquestes tenen una petita barana de ferro i les persianes de fusta de llibret mòbil pintades d'un verd blavós amb targes geomètriques i amb motius florals tant a la part central com a la superior. Les repisses d'aquestes estan inclinades i revestides amb rajoles vidrades de color verd. Cal destacar sobretot, ja que aquesta característica es repeteix a totes les obertures, l'aparició dels arcs de mig punt en tots els buits de l'edifici amb un coronament esgrafiats amb una estreta i delicada sanefa corba de motius florals de color verd *kaky* i que trobarem també a totes les obertures.

Al lateral dret de la façana, que s'enfonsa respecte la part esquerra, hi trobem una altra finestra igual que les que acabo d'analitzar tot i que és una mica més estreta. A l'esquerra d'aquesta hi trobem la porta d'accés a la casa, la qual també té un arc de mig punt i el mateix esgrafiats que la resta de finestres. D'aquesta porta cal destacar els set esglaons que la precedeixen i una barana recolzada sobre un sòcol revestit amb el mateix trencadís que les escales.

Al segon pis, hi trobem dues grans portalades en forma el líptica exactament iguals. Mitjançant aquestes accedim a la gran terrassa d'aquest pis i destaquen sobretot per la seva amplada i per la seva forma el líptica. Són del mateix color verd blavós i estan encapçalades pels mateixos esgrafiats que la resta de buits. En aquest cas són també persianes, però amb una funció com la de les portes, de fusta de llibret mòbil amb targes.

Finalment, em queda esmentar el torreó, que fou restaurat l'any 1912 pel propi Raspall. Aquesta restauració va consistir en construir una planta pis retirada de la façana del Passeig (el que he descrit com "segon pis") i aixecar la torre que conté l'escala. La torre és al costat nord i el que ens interessa d'ella són les seves dues obertures. Una és la porta a través de la qual s'accedeix a la terrassa, que és com la resta d'obertures (arc de mig punt amb el mateix esgrafiats) però que té una faixa horitzontal esgrafiada que va de costat a

costat de la torre; i la segona és una petita finestra el·líptica col·locada a la part superior de la torre. Aquesta està envoltada d'esgrafiats i també té una franja horitzontal esgrafiada paral·lela a la de la porta.

ELEMENTS DECORATIUS

Les tècniques decoratives que clarament predominen en aquesta façana són la dels esgrafiats i la dels trencadissos i mosaic. Si parlem d'esgrafiats, cal ressaltar que estan repartits per tota la façana; per exemple, a l'encapçalament de totes les obertures trobem la mateixa sanefa delicada i sinuosa esgrafiada en color verd *kaky* amb acurats motius florals i vegetals. No obstant, no tots els esgrafiats es disposen d'aquesta manera sinó que la resta d'esgrafiats que hi ha, estan disposats en importants faixes horitzontals. Una d'elles la trobem a la part alta de la façana, concretament sota la cornisa, entre pilastres, i està formada per motius florals, vegetals i figures geomètriques, que es repetiran a les dues faixes que trobem a la torre: una als laterals de la porta i l'altra als de la finestra.

En canvi, els trencadissos estan repartits en repisses, esglaons i sòcol, mentre que les rajoles vidrades es recolzen sobre el sòcol i a la resta de repisses. Concretament, he observat els trencadissos fets amb rajoles vidrades de color verd clar i fosc i blanc, a les repisses de les dues finestres del soterrani, a la part frontal dels esglaons que precedeixen la porta d'entrada, al sòcol on es recolza la barana de ferro de l'entrada i al coronament frontal dels pilastres, on el trencadís arribarà a convertir-se en un mosaic dibuixant figures geomètriques. Les rajoles vidrades les trobem, de color verd fosc, revestint les repisses de la resta de finestres, i recolzades sobre el sòcol o unint la porta d'accés amb la finestra del seu costat disposades en unes faixes, on es combinen les rajoles verd fosc i verd pàl·lid, que són llises però amb relleus florals.

Un element important també en la decoració d'aquesta casa és el ferro, en aquest cas forjat a cop de fuet i pintat de color negre. El trobem amb motius florals i vegetals a les reixes que protegeixen les finestres del soterrani i a les petites baranes de les finestres, i amb formes geomètriques a les baranes de la terrassa del segon pis. Parlant de ferro cal destacar, també, la barana, que es recolza sobre el sòcol revestit de trencadís, ja que presenta un acurat treball de formes geomètrico-vegetals.

Finalment, cal parlar de la fusta, que la trobem a les persianes de llibret mòbil i a la porta d'entrada, que està pintada de color verd blavós i que conté petites decoracions. Per exemple, la porta està decorada amb fines estries col·locades verticalment, mentre que a les persianes la decoració es basa en les targes, col·locades a la part superior i a la central d'aquestes i que simulen formes geomètriques i florals.

Fotografies:

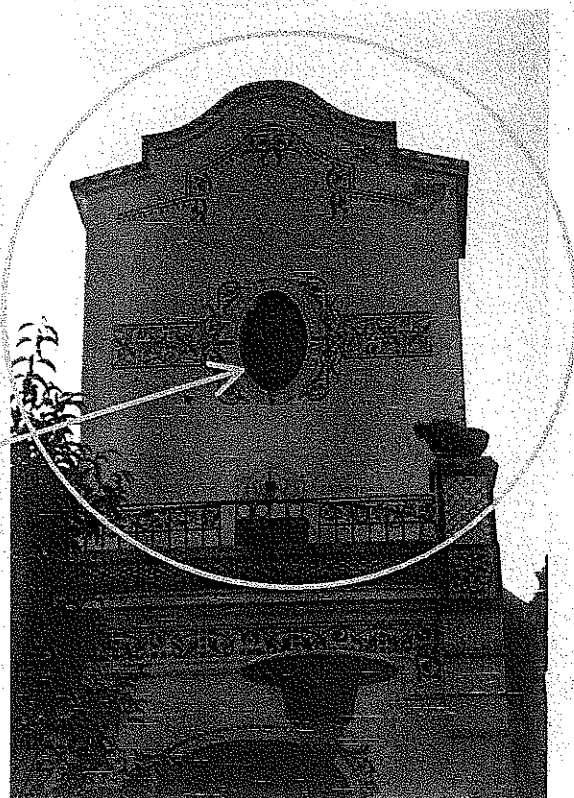
Arc de mig punt igual que el de la resta de les obertures.

Esgrafiats de color *kaky* que es repeteix en totes les obertures amb motius florals.

Targes de formes geomètrico-florals, que apareixen a tots els buits de la casa.

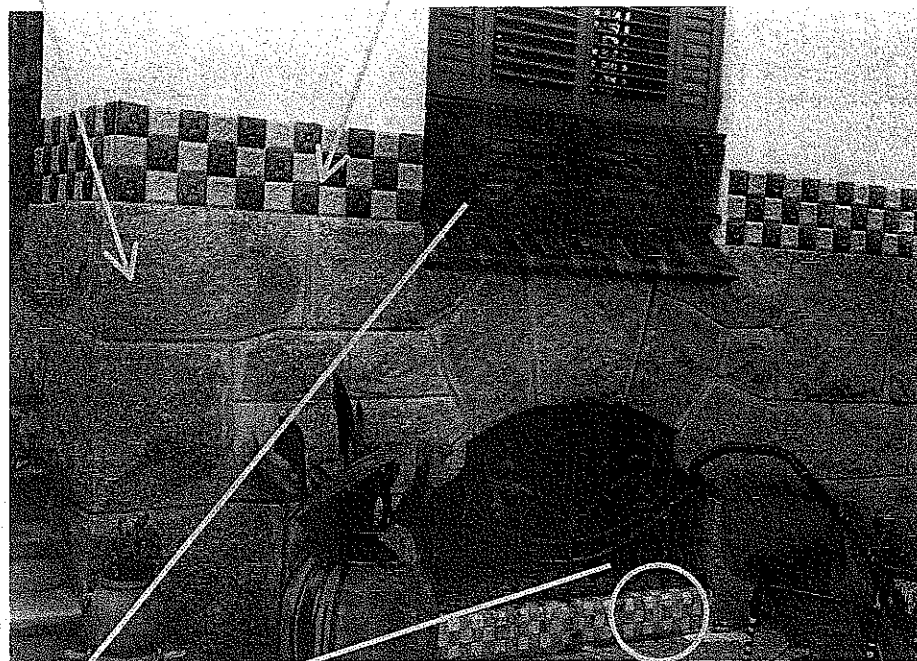
Torreó restaurat el 1912 pel propi Raspall.

Finestra el·líptica envoltada per esgrafiats.

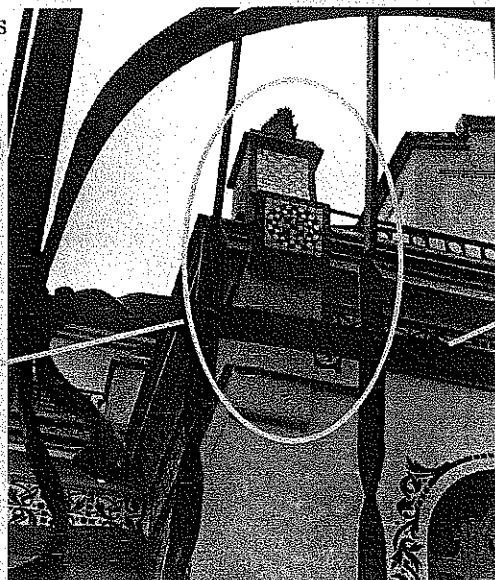
Sòcol de paredat capserrat.

Faixa ceràmica amb peces llises i en relleu de color verd i dibuixos de flors.

Ferro forjat a cop de fuet de color negre i amb motius florals vegetals.

Trencadís de rajoles vidrades de blanc i verd clar.

Pilastres decorades amb mosaics de tons verds i blancs.

Cornissa esgrafiada.

5.1.5. Torre Iris (1910)

MATERIALS

La façana, en quant al material de l'estructura de la paret, presenta tres franges o parts, la primera correspon a la part del semisòtan i s'hi ha utilitzat paredat capserrat, seguidament, per a cobrir la primera planta, hi apareix el paredat carreuat (i estuc a faixes horitzontals), aquesta decoració de la primera planta es complementa amb rectangles de paredat carreuat a les cantonades, fet amb guix, marcant 90°, intercalant-se entre més llarg i més curt, i amb esgrafiats. Des d'aquest primer pis i fins a la part més alta de la façana, el tractament de la paret és un estuc totalment llis.

Els últims retocs decoratius estan fets amb diferents materials: fusta en el cas de les esquadres escalonades on es recolza la teulada, a les persianes i a la porta principal; ferro forjat a les baranes de les balconeres i de les terrasses (torre-mirador i la del pis principal), apareixen també el trencadís a la part frontal dels tres esglaons de la porta d'accés, i rajoles vidrades de color groc en el cas de les repisses de les finestres, i d'aquest mateix groc intercalat amb blanc, s'utilitzen rajoles vidrades per decorar la part interior de la part sobresortint de la teulada.

COLORS

La gamma cromàtica d'aquesta casa manté tons molt clars, com els ocres i els crema, que apareixen tant a la façana com als esgrafiats. El color de les fustes és marró fosc i el de les rajoles vidrades que formen els trencadissos són grocs i blancs.

BUITS

Podem distingir a la part del soterrani dues finestres petites, una a cada lateral, amb les repisses fetes de rajoles vidrades grogues, i amb reixes de ferro forjat a cop de fuet que simulen motius vegetals.

A continuació, al primer pis, hi trobem, al centre i, per tant, a la part sobresortint respecte la resta de la façana que arriba fins a la torre-mirador, la porta d'accés. Aquesta

està precedida de tres esglaons de marbre decorats a la part frontal amb trencadís fet amb rajoles vidrades grogues i blanques.

Seguidament, al lateral esquerre (respecte la torre-mirador) del segon pis, hi trobem tres finestres. Aquestes estan col·locades paral·lelament a les tres finestres del primer pis, i mantenen les mateixes característiques que les inferiors; no obstant, les superiors són més amples respecte les altres. La central és també més estreta respecte les laterals, que comparteixen la mida. A més a més, i és aquí on es diferencien de les inferiors, totes tres estan coronades per uns esgrafiats amb motius florals i formes geomètriques.

Al lateral dret, hi trobem una balconera paral·lela a la finestra inferior. Aquesta balconera té una petita barana de ferro forjat a cop de fuet amb motius vegetals i formes geomètriques que arriben fins 1/3 part de la balconera, que, alhora, està enfonsada respecte la façana.

Finalment, a la part de les golfes, apareixen a cada lateral, concretament a la part central d'aquest, dues finestres petites. Cada parell de finestres queda separada per una de les esquadres escalonades de fusta on es recolza la teulada. Les cantonades superiors d'aquestes són escalonades i no tenen cap tipus de persiana ni de reixa, a diferència de les del sòtan, i l'únic que cal destacar és que la fusta que subjecta el vidre és del mateix color que la resta de les finestres de la casa: marró fosc.

Sobre aquestes golfes hi veiem, sobresortint, la torre-mirador. Cal destacar que en aquesta part de la torre d'estiueig també trobem obertures, la més inferior de les quals és, possiblement, la més important: la porta d'accés. Aquesta part de la casa sobresurt respecte la façana i es troba a la part central d'aquesta. Al segon pis i paral·lela a la porta principal hi trobem dues esteses i allargades finestres que formen part de les escales interiors mitjançant les quals s'accedeix a cada planta de l'edifici. Les repisses d'aquestes finestres són, també, de rajoles grogues vidrades; i estan encapçalades per uns esgrafiats més complexos que els que trobàvem fins ara, ja que es tracta d'una de les parts més significatives de la casa. No obstant, hi trobem també motius florals, vegetals i formes geomètriques.

Paral·lelament i a la part superior d'aquestes dues finestres, hi trobem una única finestra més àmplia respecte les inferiors. Aquesta té la repissa feta amb rajoles vidriades grogues i coronada, també, per uns esgrafiats molt més complexos i elegants que els que veiem fins ara, ja que es tracta del coronament de la torre-mirador.

Arribats a aquest punt hi trobem la terrassa de la torre-mirador a la qual s'hi pot accedir mitjançant una porta (actualment molt deteriorada) de fusta de color marró fosc. Aquesta porta gaudeix d'una acurada decoració composta d'esgrafiats.

Finalment, caldria destacar que totes les obertures, excepte les dues portes i les finestres del soterrani i de les golfes, tenen unes persianes de fusta de llibret mòbil de color marró fosc i amb unes targes de formes geomètriques i motius florals a la part superior d'aquestes.

ELEMENTS DECORATIUS

Aquesta casa pot ser destacable per la gran quantitat d'esgrafiats que té; és més, podríem dir que la seva decoració exterior és, exclusivament, a base d'esgrafiats. Els trobem als coronaments de les finestres i portes. Les finestres del primer pis tenen el mateix esgrafiament, no obstant, com que la finestra del lateral dret (respecte la torre-mirador) és més ampla, la mida de l'esgrafiament varia respecte la mida de la finestra. Tot i això, el dibuix és el mateix: hi trobem motius florals i vegetals i petites formes geomètriques, que són petits quadrats que s'intercalen entre les línies rectes que emmarquen el conjunt de l'esgrafiament de la finestra. El marc que engloba tot el conjunt de la decoració està delimitat per un marc que sobresurt respecte la façana i que té una forma escalonada a les cantonades superiors. Una altra diferència que trobem és que al lateral dret, és a dir, a les tres finestres, hi trobem que aquest marc del qual acabo de parlar no té les cantonades escalonades sinó que són ondulades i amb una flor en relleu a cada una de les cantonades superiors.

Les finestres del segon pis, les del lateral dret, sí comparteixen, exactament, els esgrafiats amb les finestres inferiors a aquestes, l'única diferència és que aquestes, al ser més estretes, tenen un esgrafiament en proporció a la seva mida. A la balconera d'aquest segon pis hi trobem un coronament esgrafiament que ocupa fins 1/3 part d'aquesta. Es tracta d'una decoració amb formes ondulades a la part superior i també amb motius florals i vegetals.

En aquest esgrafiats trobem les formes geomètriques a les "cintes" que baixen, una a cada lateral de la balconera, ja que són rectes i amb petits quadrats esgrafiats. A l'interior d'aquest marc trobem els mateixos motius florals i vegetals que trobàvem a la resta dels coronaments de les obertures.

A la part més alta de la torre-mirador hi trobem una acurada decoració feta a base de relleus i esgrafiats. En surten unes cintes verticals a la part superior de les quals hi trobem flors en relleu. A cada cantonada hi ha, també, una cinta, i aquestes dues s'enllacen mitjançant una altra cinta esgrafiada amb formes ondulades i en posició vertical, la part central de la qual corona també la finestra gran d'aquesta part del mirador. Cal destacar el mateix esgrafiats a la part superior de dita finestra que trobem a la balconera del segon pis. Sota aquesta finestra trobem un curiós llaç d'unió entre ella i les dues finestretes inferiors: es tracta d'uns esgrafiats i relleus amb formes escalonades i amb uns clars dibuixos amb motius florals diferents al que havíem vist fins ara en aquest edifici. El coronament d'aquestes 2 finestres és diferent als de la resta, ja que hi observem un coronament rectangular amb els relleus de tres flors circulars a la part superior i, per tant, l'horitzontal, d'aquest capcer.

El capcer de la porta d'accés és molt semblant al de les dues finestres que acabo d'analitzar; les diferències són gairebé inapreciables ja que és també un coronament rectangular amb cintes i flors circulars a la part horitzontal. No obstant, en aquest cas trobem també flors a les cintes del lateral. I parlant de portes, cal destacar la que ens condueix a la terrassa de la torre-mirador, que destaca, sobretot, per la seva forma corba (igual que la porta) de la part superior i els dos motius vegetals que surten a partir d'aquesta corba. A la part central també hi ha dues flors circulars en relleu.

No només trobem esgrafiats als coronaments de les obertures, sinó que n'observem a altres llocs com per exemple a les separacions dels pisos. Trobem una estreta franja de petits quadrats esgrafiats a la part superior del paredat carreuat de la primera planta. Hi ha una franja esgrafiada molt semblant i en posició horitzontal al centre de l'esgrafiats de la balconera i que es perllonga fins el lateral esquerra però sense passar per la torre-mirador. No obstant, la decoració d'aquesta franja està feta amb motius florals i vegetals i amb algun petit quadrat com els que trobem a la franja inferior a aquesta.

Els esgrafiats que més destaquen degut a la seva abundància són els que trobem a les golfes. Aquesta part de l'edifici està completament plena d'esgrafiats amb motius florals, vegetals i amb figures geomètriques en tons ocres i veig. És aquest tipus d'esgrafiat el que es repeteix a la part més superior del mirador, és a dir, dalt de la porta d'accés a la terrassa d'aquest.

També hi apareixen com a elements decoratius les rajoles, amb un tractament vidrat a les repisses de totes les finestres i de color groc, i tornen a aparèixer a la part interior de la teulada en una intercalació entre rajoles grogues i blanques. A la part frontal dels esglaons que precedeixen la porta d'accés i a les repisses de les finestres del soterrani, trobem un trencadís fet amb rajoles vidrades petites de color groc o blanc.

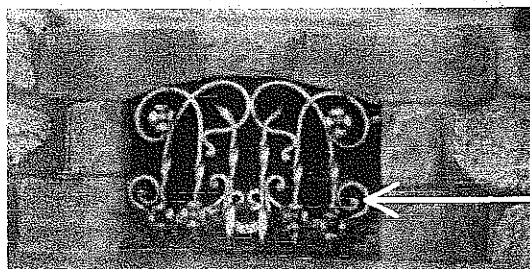
L'ús de la fusta s'ha aplicat a les persianes. Es tracta de persianes de fusta de llibret mòbil amb targes a l'apart superior d'aquestes i de color marró fosc. També són de fusta i del mateix color que les persianes les quatre esquadres escalonades on es recolza la teulada.

El ferro es forjat a cop de fuet i en trobem que les reixes de les finestretes del soterrani i a la petita barana de la balconera del segon pis. La forja de les reixes dibuixa motius vegetals, mentre que la barana destaca per les seves formes geomètriques, tot i que també hi trobem alguna referència vegetal.

ALTRES

Al "cim" del mirador hi trobem un element decoratiu fet amb ferro forjat i en forma de flor, acompanyada per dues fulles, una a cada lateral. Trobem aquesta mateixa decoració però amb una mida més petita a cada una de les esquadres escalonades de fusta. La funció d'aquestes flors forjades és única i exclusivament decorativa.

Fotografies:

Finestra del soterrani amb repissa de trencadís groc i blanc i protegida per una reixa de ferro forjat a cop de fuet amb motius florals i vegetals.

Part interior del ràfec recoberta amb rajoles vidrades grogues i blanques.

Cartel·les escalonades de fusta amb petites decoracions de ferro incrustades.

Esgrafiats amb motius florals i vegetals.

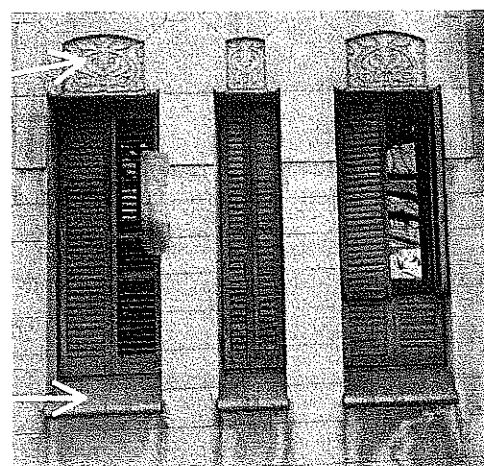
Coronament esgrafiat de la porta de la balconera.

Tres finestres del segon pis.

Esgrafiats de les tres finestres del primer pis.

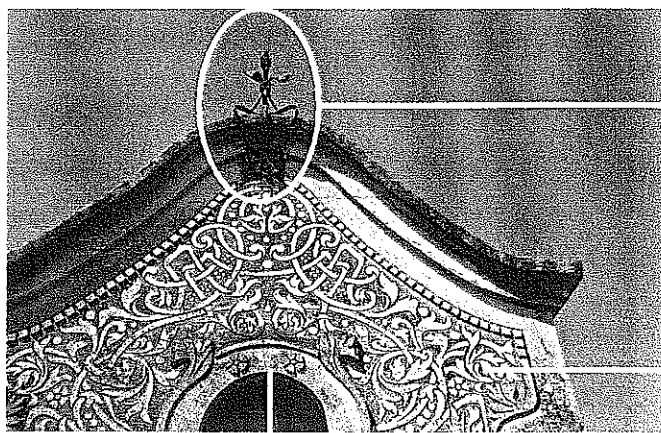
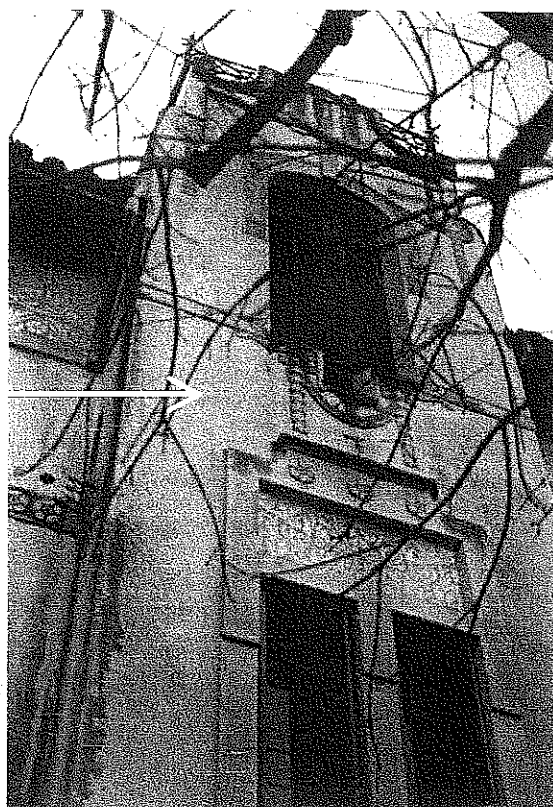
Repises de rajoles vidrades de color groc.

Coronament esgrafiat de la porta d'accés.

Porta protegida amb ferro formant rombes.

Torreó que trobem a la part central de la façana.

Petita decoració de ferro amb forma de flor que trobem al "cim" del torreó.

Esgrafiats.

Coronament de la petita porta que condueix al mirador.

5.2. ETAPA NOUCENTISTA (1916-1928)

5.2.1. Torre "La Caritat" (1916)

MATERIALS

La construcció de la façana d'aquesta Torre es basa en l'ús de dues de les tècniques bastant emprades per Raspall: el paredat de carreuat i les faixes horitzontals. És a dir, el sòcol és de paredat carreuat, mentre que la resta de la façana se'ns presenta l'estuc en faixes horitzontals.

Es tracta d'una façana completament simètrica l'eix de la qual, és adir, la part central, sobresurt respecte els seus dos laterals, que són més baixos que el seu eix de simetria. A les cantonades hi trobem pilastres coronades amb relleus geomètrics que enllacen amb l'entaulament de la cornisa de la coberta. Aquests relleus però amb diferents formes es repetiran com a elements decoratius a altres llocs de la façana.

Igual que les repisses de les finestres, les cartel·les on es recolza el balcó són de pedra, com també ho són els petits pilars que formen la barana d'aquest balcó i les de la terrassa dels laterals.

Finalment, cal destacar l'ús de la fusta a les persianes de totes les obertures que són de llibret mòbil i de color gris blavós; i el ferro forjat de les reixes de les dues finestres del soterrani, pintades de color negre i que simulen formes geomètriques.

COLORS

No és gaire rellevant la tonalitat cromàtica d'aquesta façana ja que el color predominant és el color crema (molt deteriorat pel pas del temps), mentre que el gris blavós de les persianes i el negre de les reixes passen a un segon pla trencat així la unitat cromàtica del conjunt.

BUITS

Com ja he dit anteriorment, es tracta d'una façana simètrica i, per tant, els seus buits estan distribuïts de la mateixa manera.

És a dir, a l'eix central (recordem que és la part que més sobresurt i la més alta respecte els dos laterals) hi trobem, a la part més baixa, dues finestres amb arc de mig punt que es corresponen al soterrani i que estan protegides amb ferro forjat. A l'altura del primer pis, hi trobem una finestra emfatitzada pels treballats relleus que la coronen i les dues cartel·les escalonades on es recolza l'únic balcó, que el trobem a l'altura del segon pis. La barana d'aquest està feta amb petits pilars de pedra, mentre que la porta està coronada per un relleu que emfatitza la part superior i a la part central del qual hi trobem un altre relleu amb motius geomètrico – vegetals. Les darreres finestres que trobem en aquesta part central són tres de molt estretes i coronades per una única sanefa de relleus de formes quadrades.

En canvi, als laterals hi trobem dues finestres per lateral que són exactament iguals entre les del cantó esquerre amb les del dret. Es tracta d'una finestra col·locada a l'altura del primer pis amb unes repisses de pedra i una sanefa de relleus circulars que les coronen. En canvi, les que corresponen al segon pis, tot i que la repissa, també de pedra, té a les cantonades inferiors petites cartel·les sobresortint, no tenen cap mena de decoració, ni al coronament, ni als laterals.

Finalment, cal destacar que totes les persianes estan fetes amb fusta de llibret mòbil de color gris blavós.

ELEMENTS DECORATIUS

És evident que la tècnica decorativa més emprada en aquesta façana és la de relleus, que els trobem repartits per tota la façana.

Destaca sobretot la faixa de relleus amb formes geomètrico – vegetals que trobem sota les baranes de les terrasses i sota el ràfec de la teulada. No menys importants són els

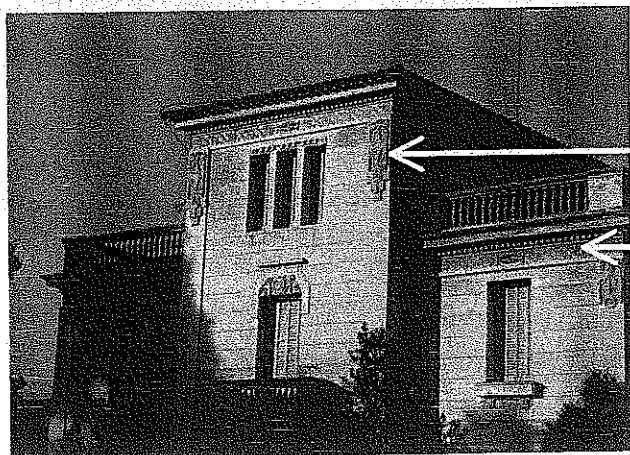
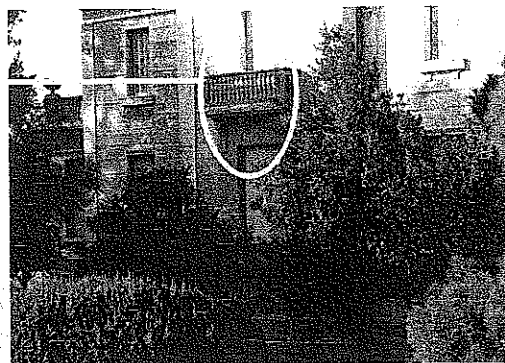
que trobem als coronaments de les pilastres a les cantonades, amb diferents formes que els anteriors però també amb la geometricitat i la vegetació com a protagonistes.

Parlant de formes geomètrico – vegetals, cal destacar sobretot els relleus que trobem tant al coronament de la porta del balcó, com a l'encapçalament de la finestra central, aquest darrer considerat el relleu més treballat i important de tota la façana per la seva perfecció formal. És aquest darrer esgrafiats, juntament amb les cartel·les escalonades de pedra on s'hi recolza el balcó, l'encarregat d'emfatitzar la finestra per tal de ser el centre d'atenció en quant a decoració.

Altres tècniques utilitzades per Raspall a fi de decorar i embellir l'edifici són l'ús de la pedra en els petits pilars amb formes corbes a la part central que formen les baranes de les terrasses i el balcó, i el del ferro forjat amb formes més geomètriques que vegetals a les reixes de les dues finestres del soterrani.

Fotografies:

Balcó. La barana està feta amb petits pilars de pedra i es recolza sobre dues cartel·les també de pedra.

Relleus geomètrics i vegetals al coronament de totes les pilastres.

Franja de relleus que es repeteix Al coronament del balcó i de la finestra central del primer pis.

5.2.2. *Villa Dolores (1918)*

MATERIALS

En aquest cas, es tracta del conjunt de dues cases de planta baixa i entremitgeres anomenat "Villa Dolores". Es tracta d'una façana simètrica i sense cap mena de divisió, parlant de la façana, entre una casa i l'altre. Així doncs, he decidit analitzar tota la façana, és a dir, la de les dues cases.

La façana, plana i estucada, es recolza sobre un sòcol de paredat capserrat amb carreus a les cantonades dels buits. Sobre el sòcol s'hi recolza una triple filada de totxo vist la funció de la qual és decorar i separar el sòcol de la resta de la façana, que està estucada en un color salmó, ja que fou reformada l'any 2002, com ja anuncia una inscripció esgrafiada.

Amb una funció completament decorativa trobem la resta de materials com és el ferro forjat a cop de fuet, que el trobem tant a les petites baranes de les dues finestres centrals simulant formes geomètriques, vegetals i florals, com a la part superior de les portes d'accés, que, representant les mateixes formes, protegeix el vidre d'aquesta part de la porta.

Al capdamunt de la façana hi ha una cornisa de pedra que protegeix una faixa ceràmica de rajoles vidrades, aquest tipus de rajoles el tornem a trobar a les repisses de les finestres amb una mida molt petita i amb una intercalació de rajoles verd fosc amb rosa.

COLORS

Ja sabem que és necessari conservar les edificis antics com són els de Raspall i reformar aquelles façanes que estiguin deteriorades, però, això sí, s'hauria de fer respectant al màxim la decoració i la distribució originària. Tot i que aquestes dues cases han estat reformades molt recentment amb un resultat molt adequat i respectuós, l'únic aspecte que no s'ha conservat ha estat el color, ja que actualment hi predomina el salmó, present a tot l'estuc de la façana, que contrasta amb els granat intens i el blanc de les faixes esgrafiades.

Aquest color salmó juga també amb les tonalitats verdes com podem comprovar a la faixa ceràmica superior i a les persianes i porta d'una de les cases, pintada d'un verd molt

divertit. És possible que, tot i l'actualitat del color d'aquest estuc, l'antic també fos un to rosat ja que les combinacions de les rajoles de les repisses estan fetes amb rosa i verd, i aquesta part és original de la casa, és a dir, no ha patit cap mena de canvi.

BUITS

Els buits que trobem en aquesta façana, els dintells dels quals són escalonats, són les dues portes d'accés i un ampli finestral per cada casa, és a dir, dos, que es troben al centre de la façana mentre que les portes estan distribuïdes en una cada lateral. les finestres destaquen, deixant de banda la seva amplitud, per les aconseguïdes targes de formes geomètrico-vegetals que trobem a la part superior de les persianes de fusta de llibret mòbil, i per les baranes de ferro forjat a cop de fuet, sobretot per les seves formes vegetals obtingudes amb el joc de diverses figures geomètriques.

Aquesta mateixa tècnica de simulació de formes i figures s'ha emprat en el ferro, també forjat a cop de fuet, que trobem protegint un vidre a la part superior de cada porta d'entrada, feta de fusta i precedida per un únic esglaó.

Cal destacar també que a dalt de cada port hi trobem una petita finestra mitjançant la qual les golfes es ventilen. Aquestes finestres són circulars i estan protegides per un joc geomètric fet amb pedra i que comentaré en el proper apartat.

ELEMENTS DECORATIUS

En aquest cas i curiosament, el llenguatge formal és un retorn a les tècniques decoratives de la primera etapa raspalliana, és a dir, a la del modernisme (1903-1912). Així doncs, hi trobem tècniques com l'esgrafiats i el ferro forjat a cop de fuet.

Els esgrafiats els trobem distribuïts en faixes horitzontals. Hi destaca sobretot una forta faixa esgrafiada que trobem unint tots els buits de la façana a l'altura, gairebé, dels dintells. Aquests esgrafiats es repeteixen també en faixes a l'encapçalament de tots els buits, però amb una mida proporcional a aquests. Els dibuixos i colors són sempre els mateixos: es tracta de figures geomètriques i motius vegetals, combinant els colors blanc i el granat. Són també esgrafiats les dissimulades línies que mantenen el mateix color de la façana i que es troben o al voltant de les dues finestres circulars en forma de rombe i discrets motius

vegetals, o a l'encapçalament de tots els buits amb delicats dibuixos de línies rectes amb motius vegetals i florals.

Al mateix temps, el ferro forjat a cop de fuet i pintat en un to gris plata, té també una funció decorativa; i és que embelleix les dues finestres, on el trobem col·locat en forma de baranes, i les portes d'accés, on està disposat a la part superior d'aquestes per tal de protegir el vidre d'aquesta part, amb la seva sinuosa barreja de motius florals amb els vegetals i amb les formes geomètriques.

Tot i també tenir una funció determinada, que és la de ventilar les golfes, les dues finestres circulars són també detalls decoratius, ja que estan protegides per un joc de figures geomètriques que queden enllaçades entre elles per una flor en forma d'estrella, tot això fet de pedra i envoltat amb un discret esgrafiament comentat amb anterioritat.

Aquest cop les portalades estan emfatitzades per dos medallons circulars d'on pengen cintes verticals en degradació de plans. Al capdamunt de la façana hi ha una cornisa que protegeix una faixa ceràmica, la qual està composta de rajoles vidrades que s'intercalen col·locant una de verda i l'altra blanca amb un dibuix central d'una flor vermellosa i fulles verdes als laterals. Hi trobem un altre joc de rajoles vidrades que combinen els colors rosa i verd però amb una mida més petita a les repisses de les finestres.

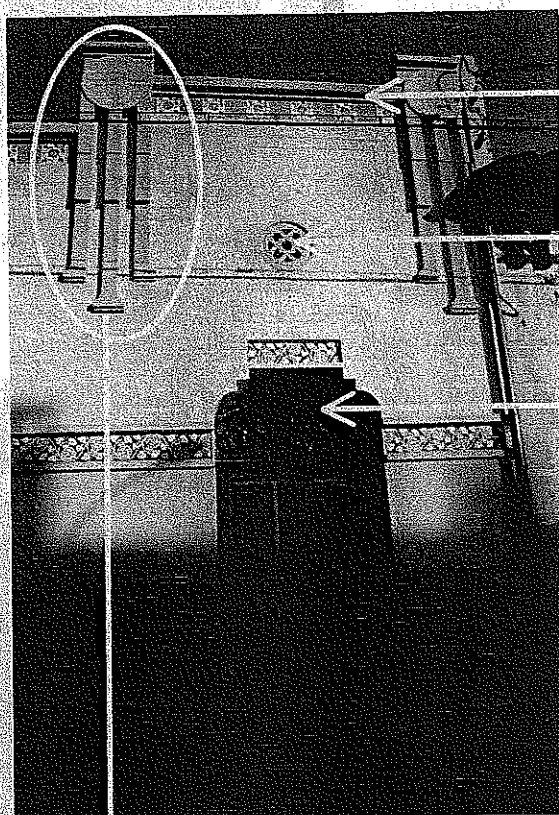
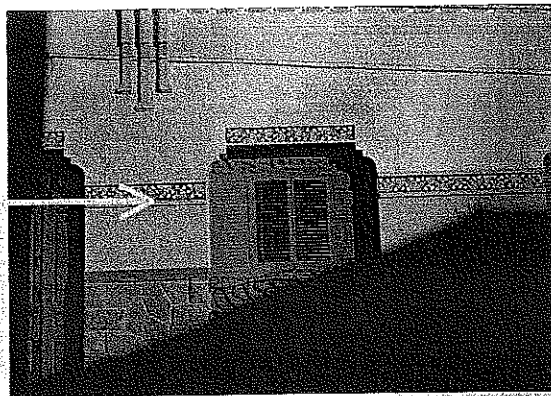
Fotografies:

Coronaments del buits esgrafiats amb motius florals, vegetals i formes geomètriques.

Targes de formes geométrico-vegetals a les persianes.

Faixa horitzontal esgrafiada que uneix els buits de les façanes per l'arrancada.

Faixa ceràmica de rajoles vidrades amb decoració floral.

Petita finestra circular que serveix de ventilació.

Ferro forjat a cop de fuet amb motius vegetals i formes geomètriques que protegeix el vidre superior a la porta d'entrada.

Medallons i cintes vertical que decoren el capcer de la façana i que emfatitzen la porta d'accés.

5.2.3. Salvador Grau (1919)

MATERIALS

La casa entremetgera, en cantonada i jardí al davant per a Salvador Grau és de planta baixa i golfà. La façana del Passeig es recolza sobre un sòcol arrebossat i es plana, simètrica i estucada; és a dir, que la resta de la façana està estucada en color crema, color que comparteix amb el sòcol. Aquesta façana està acabada amb una cornisa-faixa esgrafiada i coronada per acroteri. Aquesta cornisa-faixa es transforma en coronament del capcer trencat, enllaçat amb l'altra pilastre.

Parlant de pilastres, a les cantonades hi ha pilastres carreuades de color blanc, als coronaments de les quals hi trobem una gerra per pilastre col·locats a la mateixa alçada que l'acroteri. Aquest acroteri està format per balustrada, els balustres de la qual són de pedra i estan units entre ells amb petites voltes tant a la part inferior com a la superior i a la part central hi trobem un rombe en relleu. Està tot pintat de color crema.

Altres materials que apareixen a la façana d'aquesta casa són les rajoles vidrades, que les trobem disposades en una faixa ceràmica que uneix la porta d'accés amb l'única finestra que apareix en aquesta façana; rajoles no vidrades, que les trobem a la repissa de la finestra; el ferro forjat, que el trobem a la barana petita de la finestra i és de color negre; i la fusta, tant a les persianes de llibret mòbil, com a la porta d'accés, tot i que aquesta és nova ja que la casa va ser reformada no fa gaires anys.

COLORS

El color que predomina amb diferència és el crema ja que és el color amb el qual s'ha repintat tota la façana, incloent-hi el sòcol. No obstant, apareix també en escena el blanc, que el trobem a les pilastres i que no trenca sinó que acompanya la suavitat que aporta el to pastel de la façana. Els colors més vius els trobem a la franja ceràmica, ja que es tracta de rajoles vidrades amb colors com el verd i el blau fort, el blanc i el groc intens. El darrer color que juga amb les tonalitats càlides és el marró de la porta i les persianes, dissimulant així el negre de les baranes i reixes i impedit d'aquesta manera trencar amb l'hegemonia cromàtica.

BUITS

En aquesta façana, únicament hi trobem dos buits: la porta d'accés i una finestra que hi ha a la seva dreta. Tots dos buits estan emmarcats amb un engaltat el líptic i dintell pla esgrafiàt, de dibuix geomètric i àmpit en mena de dues cartel·les petites de color blanc. Tot i que l'esgrafiàt és el mateix i que inclòs mantenen els mateixos colors, el crema i el blanc, la mida varia en proporció al buit.

La repissa de la finestra està mínimament inclinada i revestida amb rajoles no vidrades en tons marronosos i blanc. Sobre aquesta repissa hi trobem una reixa de ferro forjat amb formes geomètriques que formen primers barrots amb senzilles ondulacions. En canvi, no puc parlar de la porta d'accés en quant al material i decoració del que és la porta ja que aquesta és nova. No obstant, és de fusta i pintada de color marró, igual que les persianes de fusta de llibret mòbil de la finestra.

ELEMENTS DECORATIUS

Si parlem de la decoració de la façana hem d'esmentar l'acroteri, que corona la cornisa-faixa esgrafiada amb motius i formes geomètrico-vegetals i pintada de color blanc. Aquesta cornisa-faixa uneix les dues pilastres que hi trobem (una a cada cantonada), que són també de color blanc, sobre les quals s'hi han col·locat unes curioses gerres de pedra la funció de les quals és única i exclusivament decorativa.

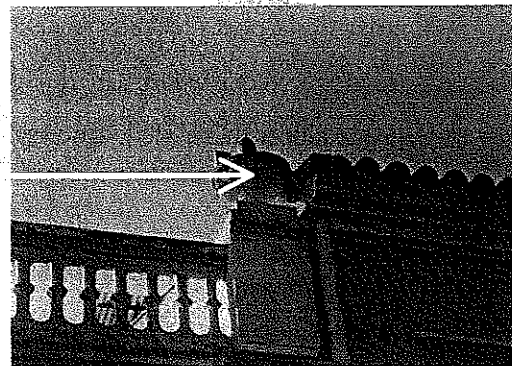
La tècnica de l'esgrafiàt es va repetint també als buits, és a dir, aquests estan emmarcats amb un engaltat el líptic i dintell pla esgrafiàt, de dibuix geomètric i àmpit, en el qual s'hi representa una mena de cartel·la molt petita de color blanc a cada cantó inferior de la finestra. Parlant de la finestra, aquesta té una repissa mínimament inclinada revestida amb rajoles no vidrades en tons marronosos i blanc i les figures de les quals simulen formes el·líptiques i circulars; i una reixa de ferro forjat de color negre amb formes geomètriques i composta de primers barrots amb formes ondulades. Aquesta finestra queda unida amb la porta d'entrada, que està reformada, mitjançant una faixa ceràmica a l'altura de l'arrancada, aquest cop composta de rajoles vidrades amb formes el·líptiques i geomètriques i que són les encarregades d'aportar el toc de colors vius a la façana, ja que combinen el verd i el blau fosc amb un groc molt intens i una mica de blanc.

Fotografies:

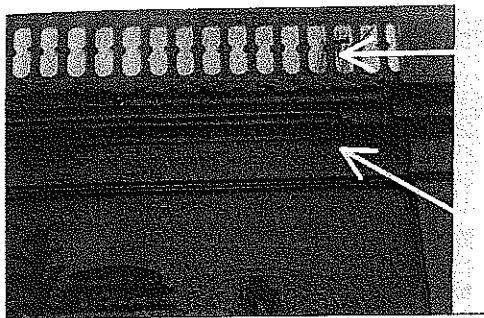

Rajoles vidrades que uniesen
els buits per l'arrancada.

Gerres que ornamenten la part
superior de les pilastres.

Finestra amb el coronament
esgrafi i reixa de ferro forjat.
La repisa està feta amb rajoles
sense vidrar.

Acroteri.

Cornisa esgrafiada.

Porta d'accés amb el coronament esgrafiat.

5.2.4. *Ramona Sallent (1923)*

MATERIALS

La intervenció de Raspall en aquest cas fou la reforma de la casa entremitgera i en cantonada per a Ramona Sallent, vídua de Rosselló. En aquesta casa hi trobem la solució del porxo convertit en un gran finestral en angle amb la columna exempta, és a dir que no és adossada a l'edifici, i capitell d'àbac quadrat a la manera dòrica.

La façana està descansada sobre un sòcol de pedra picada, acabat amb una fina motllura i carreus de pedra fins a la imposta de la planta baixa. La resta de la façana està feta de totxo vist.

Com que l'edifici està estructurat en planta baixa i pis amb torreó a les cantonades, hi trobem dues maneres o solucions per recolzar el ràfec de la coberta i decorar la part interior i inferior d'aquest.

La coberta del torreó està acabada amb un important ràfec recolzat sobre mènsoles de fusta sota les quals hi ha una sanefa d'esgrafiats amb motius geomètrico – vegetals. La part interior del ràfec està recobert amb rajoles vidrades de color groc.

En canvi el ràfec de la segona coberta, que lògicament és inferior respecte la del torreó en quant a alçada, està recobert amb una intercalació de totxo vist i es recolza sobre unes cartel·les escalonades de totxo vist. Sota aquesta intercalació trobem una sanefa d'esgrafiats iguals que els de l'altre coberta, és a dir, amb motius geomètrico – vegetals.

Els arcs dels buits són de pedra dovellats amb perfil de successius talons i cimacis, amb clau de totxo a sardinell, exceptuant els de la porta d'entrada i la del balcó principal, que substitueixen el totxo vist i continuen l'emmarcament amb pedra. Cal destacar també la finestra quadrada de la part superior del torreó ja que és l'única que no té pedra al seu coronament sinó que únicament té totxo vist.

En el ferro de les baranes i reixes, que és forjat i de color negre, apareix l'estilització de gerros i cistells. I no només hi apareix a les baranes i reixes, sinó que tota la porta

d'accés està feta d'aquest material i amb aquesta tècnica, de manera que el vidre queda totalment protegit.

Aquest cop no totes les persianes són de fusta de llibret mòbil, sinó que les de la planta baixa (les de finestral també), tot i ser també de fusta, presenten un nou sistema de persianes, segurament col·locat durant la seva restauració.

COLORS

Degut a la utilització de materials com la pedra picada, el totxo vist i els carreus de pedra per a recobrir la façana, aquesta adopta un colorit apagat. És a dir, s'ha de tenir en compte que en aquella època, la de la seva construcció, el totxo no tenia un color tan vermellós i /o ataronjat com els de l'actualitat; així doncs aquesta façana, bastant deteriorada pel pas del temps, mostra uns tons marronosos. Marrons són també les persianes, mentre que el ferro és de color negre.

BUITS

A la planta baixa d'aquest edifici, al centre, hi trobem la porta d'accés. Es tracta d'una porta feta amb ferro forjat i amb una acurada decoració, feta amb aquest mateix material, basada en l'estilització de gerros i cistells juntament amb formes geomètriques.

A l'esquerra d'aquesta planta, és a dir, a la part baixa del torreó, hi trobem la solució que Raspall donà a l'antic porxo, convertint-lo en un ampli finestral, a la cantonada del qual hi trobem una columna d'ordre dòric. Té una petita reixa amb representacions de gerros, cistells i diferents formes geomètriques de ferro forjat que es repeteix a la finestra que trobem al lateral dret d'aquesta planta baixa, que té el mateix sistema de persianes que el finestral.

En canvi, les persianes dels buits del pis són de fusta de llibret mòbil. Em refereixo a les portes dels dos balcons i a la finestra central, que té una senzilla repissa de pedra sense cap mena de decoració. No obstant, els balcons sí que es decoren, amb les baranes de ferro

forjat de color negre que, com la resta de ferro present a la façana, estilitza gerros, cistells i diverses formes geomètriques. El que diferencia aquests dos balcons, deixant de banda els arcs, ja que els comentaré al següent apartat, és l'elevació paral·lela de dos barrots de ferro amb sinuoses formes i que queden units orgànicament a la façana (un barrot a cada lateral de la porta) i que neixen del centre de la barana del balcó més ampli i gran.

Finalment, a la part superior del torreó hi trobem una finestra quadrada l'única decoració de la qual és el seu coronament, fet amb totxo vist.

ELEMENTS DECORATIUS

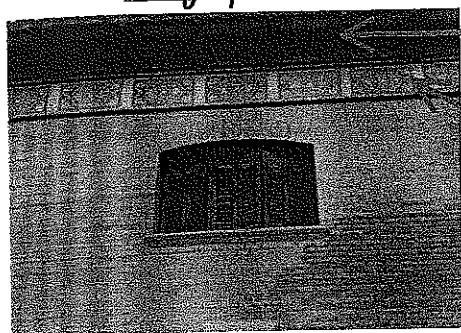
No són gaires els elements o les tècniques decoratives emprades en el revestiment d'aquesta façana. No obstant, situats a la part inferior de les cobertes i repartits en dues sanefes, una per a cada coberta. Aquestes sanefes són iguals i representen motius geomètrics – vegetals.

És important també la tècnica emprada per al revestiment dels arcs dels buits, que són de pedra i dovellats amb un perfil de successius talons i cimacis. No obstant, tots els buits excepte la porta d'accés, la del balcó principal i la finestra superior, tenen clau de totxo o sardinell, mentre que les restants segueixen els seus coronaments amb la pedra. La finestra superior del torreó, no obstant, té un emmarcament superior fet amb totxo vist i en forma d'arquejada.

En aquest cas, el ferro forjat que trobem a les baranes dels dos balcons, a les reixes dels finestrals de la planta baixa i a la porta d'entrada, pretén simular els mateixos motius, i de fet ho aconsegueix; l'estilització de gerros i cistells juntament amb formes geomètriques. Tot el ferro és de color negre i cal destacar els dos barrots centrals del balcó principal que s'enllacen orgànicament amb la façana.

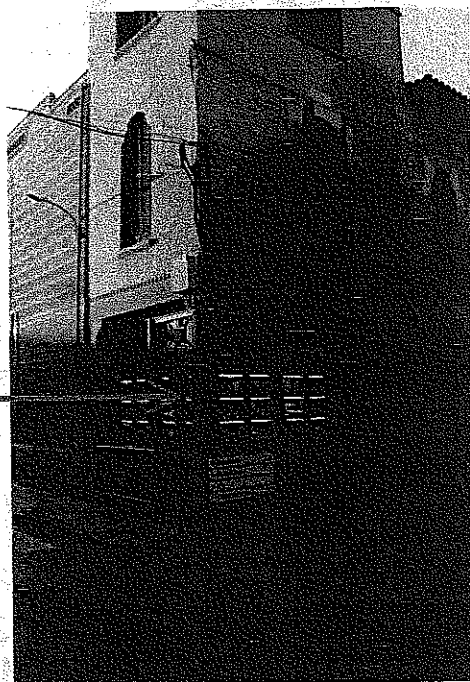
No podria finalitzar aquest apartat sense parlar i fer esment de la columna d'ordre dòric que trobem a la cantonada del finestral. Aquesta té un capitell d'àbac quadrat i és exempt, és a dir, no està recolzada a l'edifici.

Fotografies:

Mènsoles de fusta

Franja d'esgrafiats inferior al ràfec de la coberta.

Columna exempta d'ordre dòric.

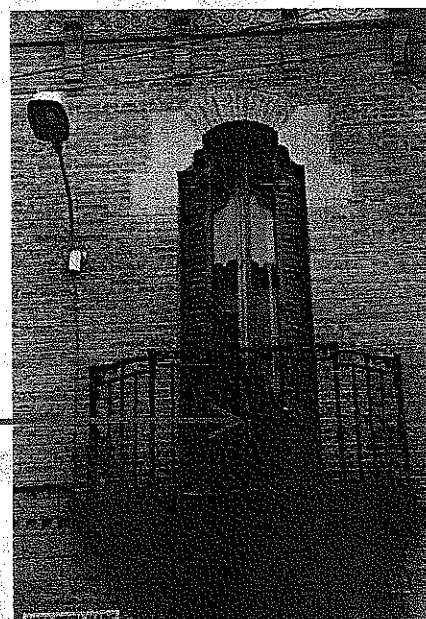

Cartel les escalonades de totxo vist

Arcs de pedra i dovellats amb un perfil de successius talons i cimacis amb clau de totxo o sardinell.

Balcó principal amb barana també de ferro forjat i color negre.

Barana del balcó lateral de ferro forjat que estilitza gerros i cistells.

Porta d'accés protegida per ferro forjat amb estilització de gerros i cistells. L'arc és de pedra i dovellats amb un perfil de successius talons i cimacis

5.2.5. Esteve Mallol (1924)

MATERIALS

La casa per a Esteve Mallol està aïllada i alineada a dos carrers. És de planta concentrada, estructurada en dos cossos: l'un de planta baixa i pis i golfa, i l'altre en planta baixa i pis. Té les façanes planes i arrebossades, recolzades sobre un sòcol de paredat de filada amb pedra abujardada i està coronat amb una doble estria. La resta de la façana (estic parlant de la façana que correspon al c/Llerona) és arrebossada, tot i que hi trobem petites intervencions de la pedra o el totxo vist tant als arcs dels buits com a la part inferior del ràfec de la coberta.

La teulada es recolza en set cartel·les escalonades fetes amb totxo vist, material emprat també en aquesta part inferior de la coberta. Al mateix temps, aquestes cartel·les es recolzen en una doble filada de totxo vist. Es protagonista aquest material també als arcs del les finestres i de la porta d'accés, combinant-se amb pedra tallada, com ja veurem més endavant.

En aquesta façana no hi són presents les persianes de fusta de llibret mòbil, tot i que sí que apareixen a les altres façanes d'aquest mateix edifici, ja que únicament un de les dues finestres que hi ha, la de la planta baixa, fa ús d'un sistema de portes corredisses. La segona finestra, que es troba al segon pis, no fa ús de cap mena de persiana o sistema semblant, i deixa a la vista els vidre sense decoració i els llistons de fusta sobre els que es recolza aquest vidre.

La porta d'accés està feta amb fusta, a la part inferior i al marc, i amb ferro forjat i vidre sense decoració. Concretament, trobem el vidre a la part superior de la porta i a la central i aquest està protegit per les formes geomètriques del ferro forjat i pintat de color blanc.

COLORS

La gamma cromàtica d'aquesta façana és completament apagada i sense vida, és a dir, com que el material emprat per al revestiment de la façana és l'arrebossat, el color que adopta és d'un marronós amb possibilitats d'assemblar-se a un gris trist. A més a més, no

s'ha col·locat cap tipus de decoració o material que trenqués amb aquesta sobrietat, els únics materials afegits a la façana són la pedra i el totxo, que encara accentuen més la seva tonalitat. No obstant, el marró del les finestres i la porta i el blanc del ferro de la porta aporten una mica de "vida" a l'edifici.

BUITS

Són tres els únics buits que trobem en aquesta façana i es tracta de dues finestres i la porta d'accés. Al primer pis hi trobem la porta d'entrada, feta amb fusta, vidre i aquest darrer protegit per un joc de figures geomètriques fetes amb ferro forjat i pintades de color blanc. Al lateral dret d'aquesta port, hi trobem un ampli finestral amb una repissa de pedra sense decoració i amb dues portes de fusta massissa que la protegeixen i l'estalvien l'ús de persianes. A la part central del segon pis hi trobem la tercera i darrera obertura, que no té cap mena de persianes i que deixa clarament el vidre sense decoració i els llistons de fusta sobre els que es recolza sense cap mena de decoració. La repissa d'aquesta segona finestra és també de pedra i sense decoració.

Cal destacar que els arcs de les tres obertures són iguals, com veurem a continuació en el segon apartat.

ELEMENTS DECORATIUS

En aquesta façana de la casa d'Esteve Mallol són gairebé inexistents els elements decoratius, l'únic que podriem ressaltar és l'ús del totxo vist i la pedra, el del ferro forjat i els arcs dels buits, aquests darrers perquè són les úniques decoracions que tenen els buits de la casa.

Doncs bé, els arcs dels tres buits són iguals i es tracta d'arcs de totxo vist amb traç de successius cimacis i talons i clau de pedra tallada al centre del coronament. El totxo vist no és present només en aquesta part de la façana, sinó que també el trobem a les set cartel·les escalonades on es recolza la teulada, en una faixa horitzontal a la part més superior de la façana i per tant la que limita amb la teulada; i en una doble filada que uneix els dos buits de la planta baixa.

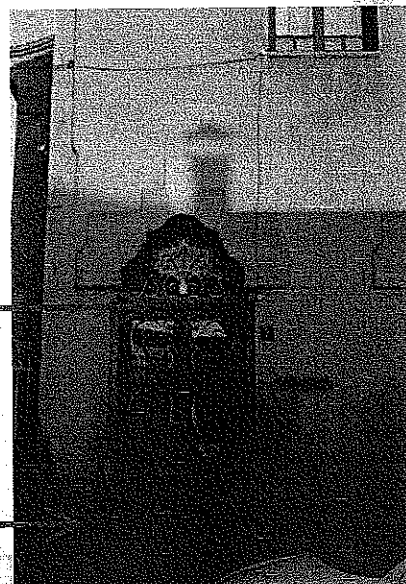
Cal destacar també l'ús de ferro forjat a la porta d'accés, que com ja he explicat anteriorment, està format pel joc de formes geomètriques pintades de color blanc i que protegeix el vidre transparent sense decoració d'aquesta obertura.

Fotografies:

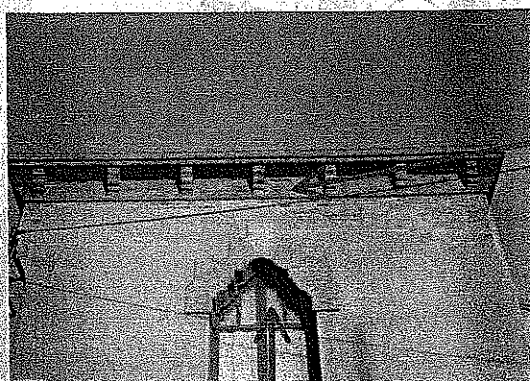

Finestra de la planta baixa que presenta un sistema de portes corredisses però que en el moment de la fotografia es podia apreciar al vitrall en forma de gerro de la part superior.

Porta d'entrada protegida amb ferro forjat amb formes geomètrico-vegetals.

Sòcol de paredat de filada amb pedra abujardada.

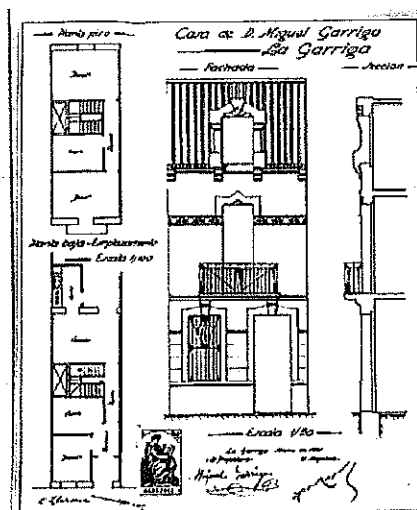
Cartel·les de totxo vist envoltades del mateix material.

Finestra del pis superior.

5.3. ETAPA ART DECÓ (1929-1937)

* NOTA: Des d'aquest punt, l'estudi de les façanes serà diferent als anteriorment vistos, ja que els anàlisis estaran basats en plànols. Cal destacar el fet que Raspall té poques cases d'*Art Decó* a La Garriga i d'aquestes, la majoria, estan, o bé reformades, o bé enderrocades i substituïdes. No obstant, he pogut obtenir-ne els plànols i conèixer la direcció de dos d'elles i a continuació s'hi pot observar el meu estudi, fet a partir d'aquestes eines.

5.3.1. Casa Miquel Garriga (1931)

Aquesta casa, ja desapareguda, es trobava al c/ Llerona constava de planta baixa, primer pis i segon pis. No queda constància al plànol els materials emprats tot i que es pot deduir que els sòcol era arrebossat, probablement disposat en carreus. Els colors tampoc queden plasmats en aquest plànol, no obstant, podem deduir els buits i alguns dels elements decoratius.

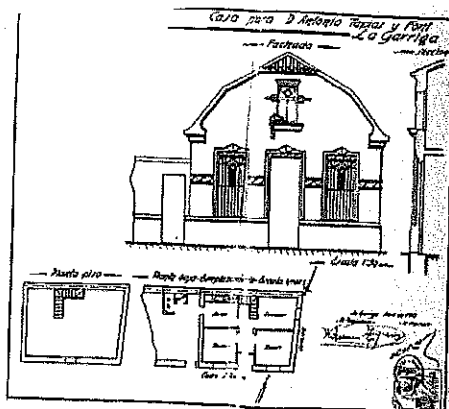
Els buits que s'observen són quatre: la porta principal i una finestra a la dreta d'aquesta (totes dues a la planta baixa), un balcó central al primer pis i una darrera finestra al segon pis. És en aquests buits on podem observar els elements decoratius més característics de l'etapa a la qual pertany l'edifici. es tracta dels revestiments d'aquestes obertures, que són iguals i més senzills a la planta baixa que no pas a les altres dues obertures. Per exemple, a la porta del balcó, el coronament de la qual consta de formes triangulars en relleu i a l'arrancada de la qual trobem una faixa ceràmica de rajoles probablement vidrades i amb una decoració que constava de rombes i triangles. En canvi la finestra del pis superior té un revestiment molt més decorat ja que és esglaonat i amb formes triangulars.

Cal destacar també com a element decoartiu el ferro forjat, que es disposa en reixes (a la finestra de la planta baixa, i en baranes (al balcó). La decoració de la reixa destaca, a la part superior, pels triangles que formen els barrots, mentre que la de la barana ho fa també amb un únic triangle a la part superior.

Finalment, cal destacar les impostes de triple filet, probablement fetes amb estuc o pedra, i les quatre petites cartel·les en relleu disposades a la part inferior de la imposta que hi ha entre el primer i el segon pis.

5.3.2. Casa Antonio Tapias Font (1932)

Aquesta casa, estructurada en planta baixa i pis, es recolza sobre un sòcol de carreus arrebossats mentre que la resta de la façana és estucada. També hi trobem el totxo vist al coronament de la finestra del pis i en una triple filada de totxo vist a l'arrancada d'aquesta.

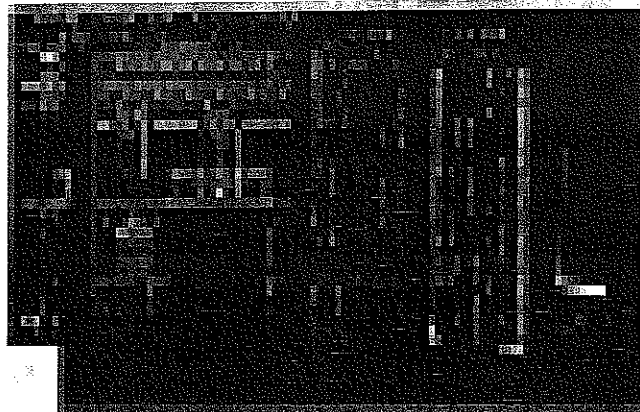

La pedra apareix a la repisa de la finestra superior que sobresurt respecte la façana i, com a tret singular, hi trobem la intercalació de rajoles sense vidrar i sense cap mena de decoració als coronaments dels tres buits de la planta baixa i en una sanefa que els uneix per l'arrancada.

Per una altra banda, no són gaire rellevants els colors, que són el blanc a l'estuc i el gris-marronós originari de l'arrebossat del sòcol. Mentrestant, les persianes són verdes i la porta d'entrada marró.

Com a elements decoratius únicament podem destacar la sanefa i els encapçalaments dels quatre buits totals. Com ja he esmentat anteriorment, la sanefa consta d'una intercalació de rajoles sense decoració formant rombes, dels quals els de la part superior sobresurten més que els de la part inferior. Aquest mateix joc romboïdal el trobem a l'encapçalament dels tres buits de la planta baixa, que són la única decoració d'aquests.

5.3.3. Casa Josep Torras Furiol (1932)

Aquesta es recolza sobre un sòcol de pedra picada amb una figura triangular

tridimensional al centre. En canvi, el primer pis està revestit amb totxo vist i la resta amb estuc. Apareix també una faixa ceràmica de rajoles vidrades i decorades i ferro forjat a la barana del balcó del segon pis i protegint el vidre de la porta d'entrada.

Hi predomina el color crema de l'estuc i del ferro, i el vermellós del totxo vist sobre el verd intens de les persianes.

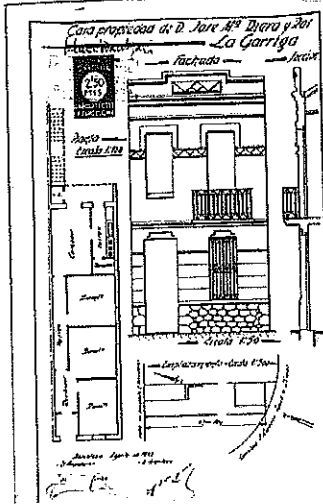
En referència als buits, en trobem quatre de principals: els dos de la planta baixa, que són la porta d'accés i del garatge, les del pis, on hi ha un balcó, la barana del qual no correspon amb la dels plànols, i una finestra.

Cal destacar la funció decorativa dels arcs dels buits, per exemple el de la porta d'accés, és un arc de totxo vist amb traç de successius cimacis i talons i clau de pedra tallada al centre del coronament. En canvi, l'arc dels altres dos buits es compon de relleus amb un gravat central en forma de trapezi. A l'arrancada d'aquests dos buits hi trobem una faixa ceràmica de rajoles vidrades de diverses formes geomètrico-florals i de color blau, groc, verd, ataronjat i blanc.

Finalment, cal deixar constància de les cartel·les escalonades de pedra a les quals es recolza la barana de la terrassa, ja desapareguda. En aquesta part també hi trobem dues petites ventilacions protegides amb formes escultòriques florals i envoltades de rectangles gravats a l'estuc.

5.3.4. Casa Josep Mª Riera Ros (1932)

És una casa estructurada en planta baixa i pis i de la qual no en consta l'adreça. L'edificació es recolza en un sòcol de paredat capserrat mentre que la planta baixa està revestida, segurament de totxo vist i la resta de la façana d'estuc (deduccions fetes després d'observar els diferents plànols).

Hi ha quatre buits: la porta principal i una finestra a la seva esquerra a la planta baixa, i un balcó i una finestra, a la seva dreta, al pis. El coronament dels dos buits inferiors és el mateix, i consta d'una forma rectangular i esglaonada a les cantonades que s'enfonsa respecte la paret. La finestra d'aquesta planta està protegida per una reixa de ferro forjat que combina figures romboïdals i triangulars.

També apareix el treball amb ferro forjat a la barana del balcó, que juga amb les formes ovalades i rectes. L'encapçalament de la porta d'aquest balcó és igual que el que s'observa a la finestra del seu costat, i consta d'un simple relleu per una franja que intercala rajoles sense cap mena de decoració formant rombes. Aquesta intercalació és present també en una petita incisió d'una forma rectangular al capcer de la façana.

6. CONCLUSIONS

Un cop arribats a aquest punt i després d'haver realitzat aquest treball de recerca de la millor manera que he pogut, tot i els diversos problemes que se m'han presentat, cal exposar totes les conclusions que he extret del meu estudi.

Corn ja he anunciat anteriorment a la introducció de *Raspall: gresol d'estils*, l'estudi d'aquest treball ha girat al voltant d'una hipòtesi, que he tingut present en tot moment i la resposta de la qual ja era evident des d'un principi: l'arquitecte Manuel Joaquim Raspall sí evoluciona al llarg de la seva trajectòria artística.

Fent-me propietària de la màxima seguretat possible, puc reafirmar-me i tornar a declarar que la resposta a la hipòtesi inicial és evident si se sap que l'artista, durant la seva carrera professional, passà per tres estils arquitectònics diferents: el modernisme, el noucentisme i *art déco* o decoratiu. El fet de que Raspall es mogués per diferents estils artístics determina la variant de la seva trajectòria, és a dir, el seu canvi a nivell professional.

Tot i la seva constant evolució, l'arquitecte sempre va tenir present el seu estil propi; i és que no només els llibres ho diuen sinó que jo mateixa he tingut la oportunitat de comprovar-ho mitjançant l'anàlisi d'unes vint façanes, de les quals onze he deixat plasmades per escrit.

M'agradaria aclarir, abans d'exposar totes les conclusions, que així com alguns dels meus companys tenien un mínim de coneixements previs sobre el seu tema del treball de recerca, jo no; és a dir, una de les dificultats afegides a la investigació ha estat el fet de no tenir nocions arquitectòniques i/o artístiques. No coneixia el vocabulari tècnic, ni el mètode que s'havia d'emprar per analitzar les façanes ni tenia contacte amb gent especialitzada; no obstant i gràcies als llibres, vaig poder establir uns conceptes bàsics sobre l'artista i així poder desenvolupar-me amb més facilitat i seguretat a l'hora de fer dels anàlisis i aquestes conclusions.

Començaré per la primera de les tres etapes de Raspall, la modernista, que anà del 1903 al 1915 i de la qual crec que és necessari destacar la quantitat de tècniques decoratives que sobresurten de la resta d'estils, ja que com veurem més endavant els dos estils restants

són més sobris. Cal destacar que la majoria de les tècniques que adquireix durant aquesta etapa, ja que és llavors quan comença la seva carrera artística, quedaran paleses al llarg de tota la seva obra.

Hi destaca sobretot, en l'àmbit dels materials, l'ús del paredat capserrat, de l'estuc a tota la façana, excepte als sòcols, i de carreus a les cantonades. He pogut observar aquestes característiques a les cases com la Torre Iris, Fèlix Fages i, sense els carreus, a la casa Sebastià Bosch i a la Bombonera, mentre que la clara diferència es troba a la casa Llorens, ja que tota sencera està feta amb pedra i amb un sòcol també de pedra més petita.

L'acolorit d'aquestes façanes juga sempre un paper molt important, ja que els hi dóna un caire d'unitat jugant amb diverses tonalitats d'una mateixa gamma cromàtica, com per exemple els tons ocres i grocs pàl·lids (veure la Torre Iris i la casa per a Sebastià Bosch) o les combinacions de colors freds, ja siguin més pàl·lids o més forts, com són els verds i blaus, (la Bombonera i Fèlix Fages); i és que en aquesta etapa artística hi destaca la seva faceta d'aquarel·lista, per això empra tons pastels a la majoria dels seus edificis modernistes, excepte a cases com la Llorens o Can Raspall, que estan fetes o bé de pedra o bé de totxo vist i per tant mantenen el color originari d'aquests materials.

No obstant, la gran diferència entre aquest estil i els altres dos la trobem, clarament, als elements decoratius. Per dir-ho d'una manera directa i per tal de fer més clara aquesta idea, és l'estil més ornamentat i en el qual l'artista va desenvolupar més la seva capacitat detallista, i no pas el noucentisme i l'*art déco*, que són estils amb unes decoracions molt més senzilles i sobries.

Hi he observat des de trencadissos, mosaics i repisses de finestres, totes aquestes tècniques dutes a terme amb rajoles vidrades de colors en consonància amb la resta de la façana, fins baranes i reixes fetes amb ferro forjat a cop de fuet, simulant motius florals, vegetals i formes geomètriques, tot passant per l'esgrafià, el qual es troba en totes les seves obres d'aquesta etapa excepte als edificis com Can Raspall i la casa Llorens, i pels coronaments de medallons i cintes verticals com els que s'observen a la casa de Sebastià Bosch. Fins i tot es poden observar petites peces de ferro forjat a les cantonades de les teulades (casa Fèlix Fages) o a les cartel·les on es recolzen les teulades (Torre Iris); rajoles no vidrades a la part inferior de les cobertes de les teulades (en aquestes dues cases

també); i targes de formes geomètrico-florals, aparegudes per primer cop a la casa Llorens, a les persianes de fusta de llibret mòbil.

Deixant de banda l'estètica modernista i introduint-me en el llenguatge noucentisme, he de insistir en la idea de que el principal tret que diferencia aquest estil amb l'anterior és la decoració, tot i que també trobem diferències en els materials. És a dir, desapareixen els paredats capserrats als sòcols i aquests es converteixen en arrebossats a cases com la de Salvador Grau o "La Caritat". En canvi a la resta de la façana s'observa encara l'estuc, tant llis com a franges horitzontals, però també l'arrebossat i el totxo vist (Esteve Mallol i Ramona Sallent). Cal destacar que desapareix la tècnica del cop de fuet al ferro, que ara és únicament forjat i en el qual hi destaquen les formes geomètriques, sobretot corbes, que representen cistells molt per sobre dels motius vegetals i/o florals. A més a més, he observat que durant aquesta època els vidres deixen de ser emplomats per estar recolzats en petites divisions de fusta.

Fent referència a les tècniques decoratives, hi destaquen els relleus de formes geomètriques i motius més vegetals que florals un clar exemple dels quals és la torre La Caritat. També es mantenen les cartel·les esglaonades a les quals s'hi recolzen els balcons que ja col·locava a la primera etapa, els esgrafiats i les rajoles vidrades (tots aquests elements es mantenen però en un segon pla per tal de no trencar amb la sobrietat dels edificis). Les novetats apareixen, per exemple, a la casa Salvador Grau, a la qual s'hi ha col·locat un acroteri de petits pilars de pedra, o al coronament dels buits, ja que mentre a l'etapa modernista es feien amb esgrafiats, ara es fan amb totxo vist o pedra picada (Esteve Mallol i Ramona Sallent).

Finalment cal destacar que en aquests casos no hi destaca l'acolorit de la façana així com sí que ho feia a l'anterior etapa, ja que tenint en compte els materials que s'empren tant per la construcció com per la decoració, no faciliten el joc de gammes cromàtiques. A més a més, la nota de color d'aquest estil (tant literal com metafòricament parlant) la posa el conjunt "Villa Dolores", ja que el seu llenguatge formal és un retorn a les formes decoratives de la primera etapa (ferro forjat a cop de fuet, rajoles vidrades, colors vius i pastels, esgrafiats, medallons i cintes, etc.).

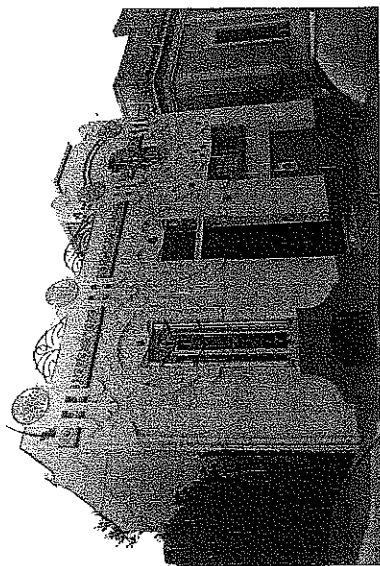
Les darreres conclusions les podré extreure gràcies a un mètode d'anàlisi diferent a la resta i a l'escassa informació trobada en els llibres i tractaran sobre la tercera etapa de Raspall: *l'art déco*.

He de recordar en aquest punt que ha estat la part de l'estudi amb més dificultats, ja que vaig descobrir que la majoria de cases que havia trobat d'aquest estil o bé s'havien enderrocats o bé s'havien reformat. Així doncs, vaig haver de fixar-me en els seus plànols i, per tant, són poques les conclusions que en puc extreure, encara que espero que siguin suficients. Per exemple, el sòcol continua essent de paredat capserrat i la façana arrebossada, mentre que els elements decoratius són encara menys presents que a l'estil noucentista.

Els elements decoratius que predominen en aquesta etapa, segons els plànols que he analitzat, són les figures romboïdals i/o triangulars, que predominen en el ferro forjat de les baranes i reixes i en les sanefes de rajoles no vidrades i sense decoració que trobem a les arrancades d'alguns buits i que, per tant, els uneixen. És aquesta la característica que jo considero més rellevant després d'haver analitzat exhaustivament cadascun dels plànols. En un segon pla queden, per exemple, els materials, la disposició dels quals és diferent a cada part de l'estructura de l'edifici. Per exemple, el sòcol acostuma a ser o arrebossat o capserrat, mentre que el primer pis es revesteix amb totxo vist i la resta de la façana és estucada. Cal destacar també que cada una d'aquestes disposicions queden ben diferenciades gràcies a l'ús d'impostes, majoritàriament de doble filet.

Així doncs i per concloure destaco el fet de que Manuel Raspall manté elements invariants i propis al llarg de la seva trajectòria tot i que es va adaptant a les noves tendències de l'època. Per tant, es pot considerar que protagonitza una evolució constant. Crec que ha quedat clar el perquè de la meua resposta a la hipòtesi tot i haver partit d'uns coneixements previs que em remarcaven que l'arquitecte sempre havia tingut present el seu estil propi (sòcol de paredat capserrat, impostes, reixes, esgrafiats, formes geomètriques i motius florals i vegetals, capcers, la pedra, el ferro, els totxos, la ceràmica, ...) que el diferencia de la resta de contemporanis seus, i que permeten definir-lo com un artista únic, tot i no tenir el renom que la seva obra, no només a La Garriga sinó a tot el Vallès, mereix.

7. ANNEX

Casa Sebastià Bosch (1905)

C/ Ramón Pascual, 48

Modernista

MATERIALS: Sòcol estucat arrebossat, estuc llis, sortints de pedra, rajoles vidrades i ferro forjat.

COLORS: Crema, ocre, blanc i blau, verd, groc i blanc a les rajoles.

BUITS: Dues finestres molt diferents entre elles, porta d'accés i franja de finestres sobre la porta del garatge.

ELEMENTS DECORATIUS: Esgrafiats, relleus, medallons amb cintes verticals, formes circulars i geomètriques, motius florals al ferro de les baranes i als esgrafiats, trencadís.

Casa Llorens (1907)

Passaig, 11

Modernista

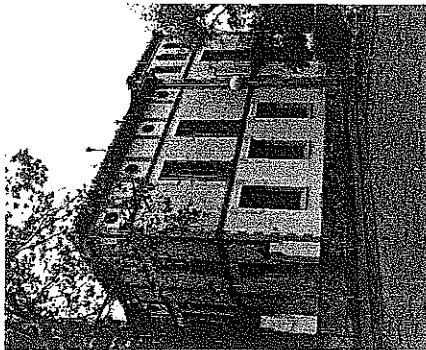
MATERIALS: Pedra vista, totxo vist, teules i rajoles vidrades i sense vidrar, ferro forjat.

COLORS: Tons vermellorsos per la pedra i el totxo, persianes i baranes verdes. Blanc, verd, blau i rosa a les rajoles.

BUITS: Dos balcons, quatre finestres i la porta d'accés.

ELEMENTS DECORATIUS: Trencadís, motius florals i vegetals, cartel·les escalonades, targes a les persianes de fusta de llibret mòbil, formes geomètriques.

APORTACIONS: Les targes de les persianes.

Casa Fèlix Fages (1908)

Passaig, 9

Modernista

MATERIALS: Sòcol de paredat capsserrat, estuc llis, carreus a les cantonades, rajoles vidrades i no vidrades.

COLORS: Verd pàl·lid a l'estuc, rajoles verd fosc i blaves.

BUITS: Tres finestres rectangulars, dues balconeres i quatre finestres circulars.

ELEMENTS DECORATIUS: Esgrafiats, motius florals i vegetals, rajoles vidrades a les repisses i no vidrades sota el ràfec de la teulada, grabats.

APORTACIONS: Finestres circulars.

La Bombonera (1910)

Passeig, 3

Modernista

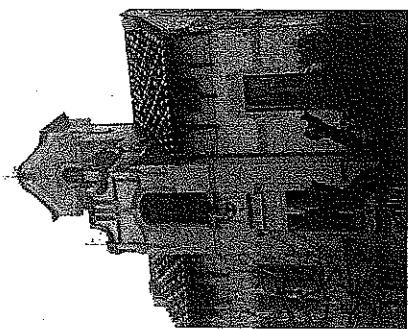

MATERIALS: Sòcol de paredat capserrat, estuc, cornisses, pilastres, ferro forjat a cop de fuet, esgrafiats, rajoles vidrades.

COLORS: Verd pàl·lid i fosc i blanc.

BUIITS: Tres finestres, porta d'accés a la terrassa, porta principal, dos finestrals a la terrassa, dues finestres al soterrani i una el·líptica al torreó.

ELEMENTS DECORATIUS: Esgrafiats, trencadís, mosaic, motius florals i vegetals, formes geomètriques, rajoles vidrades de colors verd fosc, pàl·lid i blanc, ferro forjat a cop de fuet, targes a les persianes de fusta de llibret mòbil, formes el·líptiques.

Torre Iris (1910)

Passeig, 1

Modernista

MATERIALS: Paredat capsserrat, paredat carreuat, estuc, ferro forjat a cop de fuet, rajoles vidrades, fusta.

COLORS: Ocres i crema, fustes marró fosc i rajoles grogues i blanques.

BUIITS: Onze finestres, un balcó, porta al torreó i la d'accés.

ELEMENTS DECORATIUS: Esgrafiats, trencadís, rajoles vidrades a les repisses, targes a les persianes, motius florals i vegetals, formes ondulades i geomètriques, cartel·les escalonades de fusta, peces de ferro simulant flors a les cartel·les,

Torre "La Caritat" (1916)

Ronda del Carril, 16

Noucentista

MATERIALS: Sòcol de paredat encreuat, faixes horitzontals estocades, pilastres, cartel·les de pedra, ferro forjat.

COLORS: Color crema deteriorat, gris blavós a les persianes i negre a les reixes.

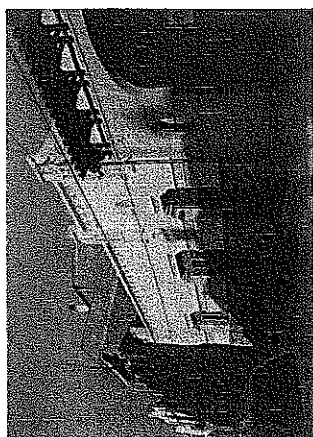
BUITS: Vuit finestres de diferents mides, un balcó i dues finestres al soterrani.

ELEMENTS DECORATIUS: Relleus, formes geomètriques i motius vegetals, pilars de pedra a les baranes de les terrasses i del balcó.

Villa Dolores (1918)

C/ Sancho Marraco, 31- 33

Noucentista

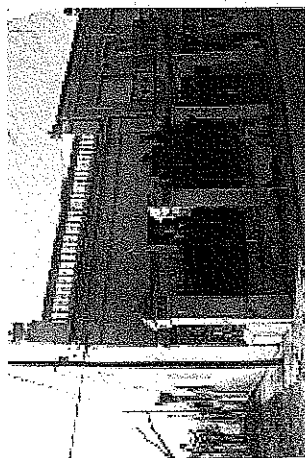

MATERIALS: Sòcol de paret capserrat, estuc, carreus a les cantonades dels buits, totxo vist, rajoles vidrades, ferro forjat a cop de fuet, cornissa.

COLORS: Salmó, granat, blanc, rosa i verd.

BUITS: Dues portes d'accés, dues finestres amples i dues circulars.

ELEMENTS DECORATIUS: Esgrafiats, motius florals i vegetals amb formes geomètriques, rajoles vidrades a les repisses i a la faixa superior i medallons circulars amb cintes verticals.

Salvador Gray (1919)

Passeig, 103

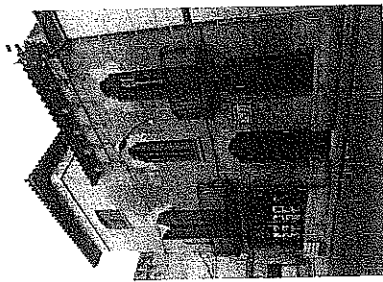
Noucentista

MATERIALS: Sòcol arrebossat, estuc, cornissa, acroteri de pilars de pedra, pilastres carreuats, rajoles vidrades i sense vidrar i ferro forjat.

COLORS: Crema, blanc i verd, blau, blanc i groc a les rajoles.

BUITS: La porta d'accés i una finestra a la seva dreta.

ELEMENTS DECORATIUS: Acroteri, cornissa- faixa esgrafiada, gerres de pedra, motius i formes geomètrico- vegetals, franja ceràmica.

Ramona Sallent (1923)

C/ Banys, 38

Noucentista

MATERIALS: Totxo vist, sòcol de pedra picada, carreus de pedra a les cantonades dels buits, mènsules de fusta, rajoles vidrades, cartel·les escalonades, ferro forjat i columna exempta de pedra.

COLORS: Tons marronosos i vermellosos propis dels materials emprats.
Persianes marrons i ferro negre.

BUITS: Tres finestres, dos balcons, porta d'accés i finestral en angle que substitueix el porxo.

ELEMENTS DECORATIUS: Sanefes esgrafiades, arcs dels buits són de pedra i devellats amb un perfil de successius talons i cimacis, estilització de cistells i gerros al ferro, formes geomètriques, columna d'ordre dòric amb un capitell d'àbac quadrat i exempta.

Esteve Mallol (1924)

C/ Llerona, 1

Noucentista

MATERIALS: Sòcol de paredat de filada amb pedra abujardada, pedra, totxo vist, ferro forjat i arrebossat.

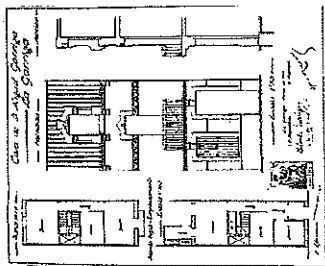
COLORS: Marronós tirant a gris, marró a les finestres i ferro blanc.

BUITS: Dues finestres i la porta d'accés.

ELEMENTS DECORATIUS: Arcs de totxo vist amb traç de successius i talons i clau de pedra tallada al centre del coronament dels buits, cartel·les escalonades de totxo vist, formes geomètriques en el ferro de la porta.

CASA MIQUEL GARRIGA (1931)

C/LLERONA
ART DECÓ

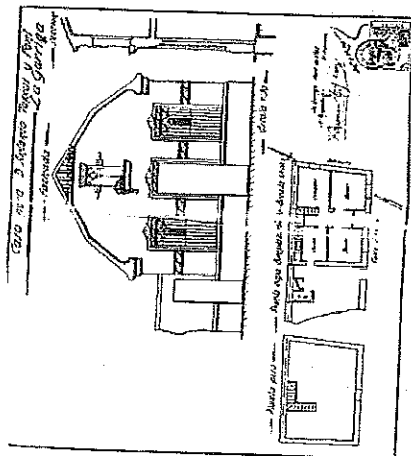

MATERIALS: Sòcol de carreus arrebossats

COLORS:?

BUITS: Dues finestres, porta d'accés i balcó.

ELEMENTS DECORATIUS: Els revestiments dels buits, sanefa ceràmica, ferro frojat.

CASA ANTONIO TAPIAS FONT

(1932)

C/SANT RAMÓN

ART DECÓ

MATERIALS: Sòcol de carreus arrebossats, totxo vist, rajoles sense vidriar i sense decoració

COLORS: blanc, gris-marronós, verd i marró.

BUITS: Dues finestres, porta d'accés i balcó.

ELEMENTS DECORATIUS: Els revestiments dels buits, sanefa ceràmica, ferro frojat.

CASA JOSEP TORRAS FURRIOL (1932)

C/ Calàbria, 35

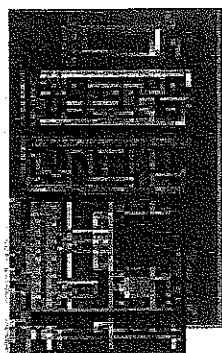
Art déco

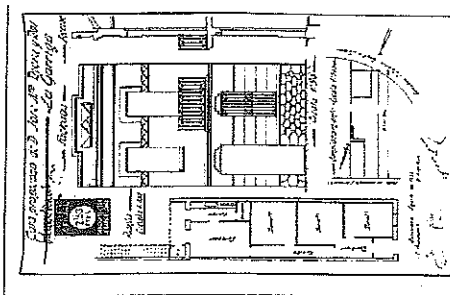
MATERIALS: Sòcol de pedra picada tridimensional, rajoles vidrades, ferro forjat, estuc

COLORS: Crema a l'estuc i al ferro, vermellós del totxo vist, verd intens a les persianes.

BUITS: Finestra, gratge, porta i balcó.

ELEMENTS DECORATIUS: Cartel·les, sanefa ceràmica, ferro frojat.

CASA JOSEP Mª RIERA ROS

(1932)

?

ART DECÓ

MATERIALS: Sòcol de paredat capserrat, totxo vist, rajoles sense vidriar i sense decoració.

COLORS:?

BUITS: Dues finestres, porta d'accés i balcó.

ELEMENTS DECORATIUS: Els revestiments dels buits, sanefa ceràmica, ferro frojat.

8. GLOSSARI

ACROTERI: Barana que es posa damunt la cornisa d'un edifici cobert de teulada per amagar-la.

ARC: Estructura arquitectònica que mitjançant l'ús de peces corbades serveix per cobrir un espai.

BALUSTRADA: Barana de poca alçada formada amb balustres.

Balustre: Columneta tornejada adornada amb motllures, de terrissa, de pedra, etc., que serveix per a formar baranes de balcó, de terrat, d'escala, etc.

BUIT: Qualsevol de les obertures (portals, finestres, espais entre columnes, etc.) situades en un pany de paret o en una altra construcció.

CAPCER: Part superior de la façana.

CARTEL·LA: Peça arquitectònica semblant a una mènsula, però amb més alçada que no sortida, i que fixada en una paret o altra superfície vertical, serveix de suport a un cos volat.

CARREU: Bloc de pedra, picat i escairat en forma paral·lelepèdica rectangular, per a la construcció de murs, pilars, etc.

CATALANISME: Moviment que propugna el reconeixement de la política de Catalunya o dels Països Catalans.

CIMACI: Motllura, especialment la situada en la banda superior d'una cornisa.

CLAU: Dovella situada en la part central d'un arc. A la clau es troba el punt que marca la major altura de l'arc.

COLUMNA EXEMPTA: Element de suport vertical de secció circular, formada, generalment, per res parts, la base, el fust i el capitell, la forma dels quals pot variar segons l'estil arquitectònic; i, al mateix temps, aïllada, sense vinculacions amb el marc arquitectònic. Pot ser observada des de qualsevol lloc al seu voltant, oferint múltiples punts de vista.

CORNISA: Element arquitectònic horitzontal que, amb forma de motllura, se situa en la zona superior de la façana. té una funció de protecció de la façana alhora que decorativa.

D'ARONCO, Raimondo (1857-1932): Arquitecte modernista les obres del qual (Palau d'exposicions de l'Exposició Universal de Turín, 1902) mostren una presentació barroca i gran varietat en l'ús d'ornaments.

DOVELLA: Cada una de les peces de pedra picada o tallada amb què es construeixen les llindes, els arcs i les voltes.

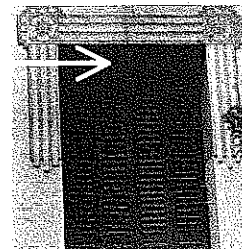
DOVELLAT: Format de dovelles, qualsevol de les peces amb què es construeixen les llindes, els arcs i les voltes.

ESTUC: Revestiment decoratiu de parets que proporciona una superfície llisa i lluent o rugosa que es pot rentar.

FAÇANA: Cara exterior d'un edifici on hi ha la porta principal, o bé qualsevol que doni a la via pública. Acostuma a ser la part exterior de l'edifici que rep més atenció ornamental.

FILADA: Alineació horitzontal de carreus, totxos, rajoles, etc.; amb la superposició d'aquestes filades es fa créixer una paret o mur.

FINESTRES DE FUSTA DE LLIBRET MÒBIL:

GRAVAT: Imatge gràfica obtinguda per impressió a partir d'una planxa de fusta, pedra o metall que l'artista ha realitzat amb tècniques diverses.

IMPOSTA: Faixa motllurada, passada a l'altura de cada forjat en al façana d'un edifici.

IMPOSTA DE DOBLE FILET: Limitada per dues filades de totxo vist o estucat que emmarquen una faixa esgrafiada o de ceràmica.

MANSANA: És l'espai de sòl urbà dins la trama viària, delimitat per tres o més vials amb edificacions a l'interior.

MEDALLÓ: Motiu decoratiu vertical a manera de pilastra en què destaquen elements de forma circular o ovalada.

MÈNSULA: Element arquitectònic que sobresurt del parament d'una paret i serveix per a sostenir alguna cosa. Té més volada que alçada.

MOSAIC: Tipus de decoració consistent en la incrustació de petites peces de pedra de diversos colors formant composicions amb motius decoratius o figurades.

OLBRICH, Josef Maria (1867-1908): Arquitecte modernista. Entre les seves obres més importants hi ha l'edifici de la Selecció vienesa (1897-1898) i les edificacions de Mathildenhöhe de Darmstadt (Hochzeitsturm 1907).

PAREDAT CAPSERRAT: Paret o mur de pedres irregulars col·locades amb morter o en sec. El que està fet de pedres treballades en forma poligonal amb la cara bona picada d'esquadra.

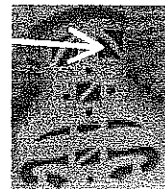
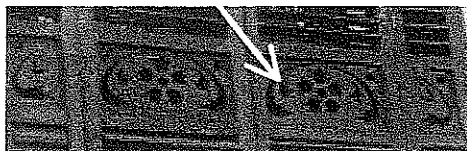
PILASTRA: Element arquitectònic semblant a la columna, però de secció quadrada o rectangular, sovint sortint d'un mur el qual és adossat o del qual forma part.

RÀFEC: Part de la teulada d'un edifici, que surt enfora de la línia vertical de la façana.

SANEFA: Element decoratiu que consisteix en la repetició indefinida d'un tema determinat.

SÒCOL: Element arquitectònic sortint al peu d'una paret o d'un pilar, sota la base d'una columna, estàtua, etc.

TARGES A LES PERSIANES:

TRENCADÍS: Tipus de mosaic ceràmic elaborat amb trossos petits de rajoles vidrades o fragments de pedra irregulars

VITRALL: Composició artística figurada o abstracta, realitzada amb vidres de colors retallats i emplomats, que s'utilitza per a tapar obertures deixant passar la llum i així obtenir resultats cromàtics.

WAGNER, Otto (1841-1918): Arquitecte pioner de la modernitat a través dels seus llibres *Moderne Achitektur* (Arquitectura moderna) i *Grosstadt architektur* (Arquitectura de la gran ciutat). La Caixa d'Estalvis de Viena (1904-1906), l'església d'Steinhof (1903-1906) i la segona villa Wagner (1910-1912) són altres manifestacions construïdes. Va mantenir la seva influència mitjançant les publicacions de "l'escola de Wagner" (1897-1916).

9. BIBLIOGRAFIA

BARDAGUIL, Miquel: *Iniciació al vocabulari de l'art*; editor DISTRIMAPAS-TELSTAR, primera edició, Barcelona, 1 juliol 1990.

Petit diccionari de termes artístics i arquitectònics gràcies al qual he pogut interpretar el vocabulari trobat a diversos llibres i elaborar el glossari d'aquest treball.

CUSPINERA I FONT, Lluís: *La Garriga. Crònica d'una destrucció*; editorial ROURICH, primera edició, Sant Cugat del Vallès, 14 d'abril 2000.

En aquest llibre, Lluís Cuspinera ens fa un recull exhaustiu de tots els edificis de la localitat que han estat enderrocats, analitzant les conseqüències que això comporta, i els que han estat restaurats o reformats, descrivint meticulosament els canvis que han sofert i els perquè d'aquests canvis.

A més a més, inclou un petit glossari gràcies al qual he pogut interpretar alguns elements de les façanes i fer les definicions del meu glossari.

CUSPINERA I FONT, Lluís: *Manifestacions de l'Art Modernista a la Garriga (1900-1912)*; editorial ROURICH, col·lecció CONTRAPUNT, primera edició, Sant Cugat del Vallès, 1988.

En aquest llibre, Cuspinera fa un recull i una descripció acurada de totes les cases modernistes construïdes a la Garriga entre el 1900 i el 1912.

CUSPINERA I FONT, Lluís: *Manifestacions de l'Art Modernista a la Garriga (1913-1926)*; editorial ROURICH, col·lecció CONTRAPUNT, Sant Cugat del Vallès, 1988.

En aquest llibre, Cuspinera fa un recull i una descripció acurada de totes les cases modernistes construïdes a la Garriga entre el 19013 i el 1926.

CUSPINERA I FONT, Lluís: *Guia arquitectònica*; Editat per l'Obra Cultural de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i Balears amb l'adhesió de la Fundació Maurí i SERPPAC (Servei Protecció Patrimoni Arquitectònic Català); primera edició, Barcelona, desembre 1978.

Es tracta d'una petita guia on Cuspinera ens indica alguns dels edificis de més interès històric i cultural de la Garriga, entre els quals s'inclouen les cases modernistes, i ens fa una petita descripció de l'edifici que va acompanyada de foto en blanc i negre i d'una fitxa tècnica.

CUSPINERA I FONT, Lluís; MAS CASTELLSAGUÉ, Josep: *Passejant per la Garriga*, tríptics turístics número 1, 2 i 3, edita Ajuntament de la Garriga i Generalitat de Catalunya-Direcció General de Turisme, La Garriga, no consta ni l'any d'edició ni el número d'edició.

Conjunt de tríptics dedicat essencialment als turistes que visiten la Garriga, on s'explica, a grans trets, les característiques generals d'algunes de les cases que trobem al Passeig, al voltant d'aquest, i al centre del poble.

CUSPINERA I FONT, Lluís; CLUSELLAS, Carme: *El Modernisme d'estiu al Vallès Oriental*, edició i producció d'Institut d'Edicions, Diputació de Barcelona, primera edició, desembre de 2001.

Guia turística on, mitjançant textos i fotografies, se'ns expliquen les principals característiques de les cases modernistes que trobem al Vallès Oriental. Les descripcions, fetes amb alguns termes tècnics, fan referència tant a l'exterior com a l'interior dels edificis.

DIVERSOS AUTORS: *Guia Turística: La Garriga per què?*, edita l'Ajuntament de la Garriga, no consta ni l'any ni el número ni el lloc d'edició.

Aquesta guia turística fou lliurada a les festes de Corpus i s'hi expliquen bastant acuradament, els principals trets que diferencien la localitat de la resta, entre els quals s'inclouen les obres modernistes i es fa referència a l'aportació de Raspall a l'arquitectura garriguenca.

DIVERSOS AUTORS: *M. J. Raspall, arquitecte (1877-1937)*, catàleg de l'exposició realitzada al Centre Cultural de la Fundació la Caixa a Granollers del 12 de març a l'11 de maig de 1997, editorial Fundació la Caixa, primera edició, Barcelona, 1997.

Aquest catàleg de l'exposició realitzada a la Fundació la Caixa de Granollers explica tota la trajectòria professional de l'arquitecte Manuel Raspall. També inclou imatges interiors i exteriors de les cases que ell projectà. Ha estat una de les fonts d'informació més detallades sobre la figura de l'artista que m'ha ajudat a situar-me en el context històric i a conèixer conceptes bàsics sobre el seu estil.

DIVERSOS AUTORS: *Diccionari de la llengua catalana*, editorial Enciclopèdia Catalana, Barcelona, tercera edició actualitzada novembre 1993, primera reimpressió febrer del 1994.

Diccionari emprat per resoldre dubtes d'ortografia i de vocabulari.

DIVERSOS AUTORS: *El modernisme, una visió interdisciplinària*; editorial Graó, primera edició, Barcelona, abril 1995.

He emprat aquest llibre tant per a situar-me en el context europeu com en l'espanyol i català del modernisme i extreure'n les principals característiques.

MORAS, Antoni: *Vocabulari Bàsic d'Art per a l'Escola*.

Fotocòpies proporcionades per la meva tutora personal del treball de recerca extretes de l'Institut de Formació professional Vilafranca del Penedès, i del qual n'he pogut extreure les definicions dels conceptes més tècnics per elaborar el meu glossari.

SCHMUTZLER, Robert: *El modernismo*; editorial Alianza, primera edició 1980, segona reimpressió 1985, Madrid.